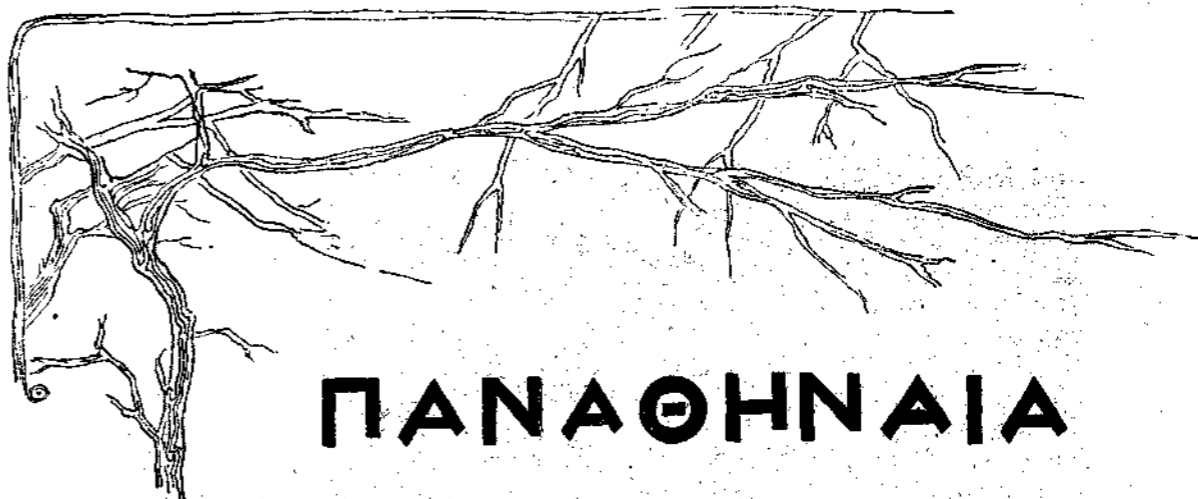

ERFON SCHENCK

ΚΑΤΑΓΙΣ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Β'

30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1902

ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΜΑΣ

*Επιστολαί Ἑλληνίδος πρὸς φίλην.**

Β'. ΤΑ „ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ“ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

Φιλτάτη μου,

Ἡ ἐπιστολή τὴν ὁποίαν σχεδὸν παίζουσα σοῦ ἔγραψα περὶ τοῦ Ἐπιμήτρου τῆς Ἑορτίας, σοῦ ἠνοιξε, μοῦ γράφεις, τὴν ὄρεξιν πρὸς μελέτην ἐκτενεστέρων τοιούτων ἀναγνωσμάτων. Φρονεῖς — καὶ ἔχεις νομίζω δίκαιον — ὅτι αἱ ἀρχαιολογικαὶ μελέται, ὅταν εἶναι ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων, τοὺς ὁποίους μόνον οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες κατανοοῦσιν, ἀποτελοῦσιν ἀναγνώσματα δυνάμενα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο νὰ κινήσωσιν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸ ἐνδιαφέρον παντὸς εὐπαιδέυτου ἀναγνώστου καὶ μάλιστα Ἑλλήνου. Μὲ παρακαλεῖς λοιπὸν νὰ σοῦ γράψω συνοψίζουσα ἐκτενεστέρον, καὶ εἰ δυνατόν στενογραφοῦσα, τινὰς τῶν ἐν τοῖς ἐνταῦθα Μουσείοις καὶ ταῖς ξέναις ἀρχαιολογικαῖς Σχολαῖς ἀρχαιολογικῶν ἐκείνων διαλέξεων, περὶ ὧν ἀγαπῶσκαίς συχνὰ εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν,

* Ἴδε σελ. 232.

ὅτι πολλάκις ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν ἀπησχόλησαν τὸ ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον τῶν εἰδικῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ καὶ πολυαριθμοῦ ἀκροατηρίου. Λοιπὸν νομίζω ὅτι सम्μορφοῦμαι μὲ τὴν ἐπιθυμίαν σου στέλλουσα σήμερον πλήρες ἀντίγραφον μιᾶς τοιαύτης ἀρχαιολογικῆς ἀνεκδότου εἰσέτι ἡμιλείας, γενομένης πρό-τινος χρόνου ὑπὸ κ. Ι. Σβορώνου, διευθυντοῦ ἑνὸς τῶν Μουσείων μας, ἐν συνεδίᾳ τῆς ἐνταῦθα Αὐτοκρ. Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Ἡ μελέτη αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἐν τῶν περιφημότερων κειμηλίων τῶν Μουσείων μας, ἤτοι εἰς τὰ πρῶτινον μόλις ἐτῶν ἀνακαλυφθέντα ἐν Μαντινείᾳ «Πραξιτέλεια ἀνάγλυφα τῶν Μουσῶν», περὶ τῶν ὁποίων βιβλιοθήκη δλόκληρος ἔγραψα ὑπὸ τῶν ξένων, τίποτε ὅμως ἑλληνιστί.

Νομίζω ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς θὰ τέρψη τὸ πνεῦμά σου καὶ θὰ κορέσῃ τὴν τόσον ἀπρο-

όπως ἐδηλωθεῖσαν ἀρχαιολογικὴν σου ὄρε-
ξιν. Πρὸς τούτους δὲ ὅτι θὰ σοῦ χρησιμεύσῃ
ὡς δείγμα τῆς φροντίδος καὶ ἀγάπης, μεθ' ὧν
ἐξετάζονται καὶ μελετῶνται νῦν τὰ ἀρχαῖα μνη-
μεῖα ὑπὸ τινων τῶν συμπατριωτῶν μας.

Περὶ τοῦ ἰδιαίτοντος τῷ κ. Σβορώνῳ τρό-
που μελέτης τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητημάτων
ἀναγκαῖον θεωρῶ νὰ σοῦ σημειώσω, ἐν εἶδει
εἰσαγωγῆς εἰς τὸ χειρόγραφόν του, τὰ ἑξῆς ἄτινα
μοῦ ἔλεγε κατὰ τινὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν περι-
πάτων μας.

«Ἐπιθυμῶν νὰ διαδοθῶσιν ἐν Ἑλλάδι εἰς
εὐρεῖς κύκλους αἱ ἀρχαιολογικαὶ γνώσεις, ἵνα
οὕτως ἀναπτυχθῇ πεφωτισμένον ἐνδιαφέρον
ὑπὲρ τῶν μνημείων τῶν προγόνων μας, δὲν ἀκο-
λουθῶ τὸ σύστημα τῶν ἀρχαιολόγων ἐκείνων,
οἵτινες ὁμιλοῦσι καὶ γράφουσι μόνον δι' ἐπιστή-
μονας γνωρίζοντας λεπτομερῶς τοὺς εἰδικούς
ἐπιστημονικούς ὄρους, τὴν βιβλιογραφικὴν ἱστο-
ρίαν ἐκάστου μνημείου, τὰ εἰδικὰ χαρακτηρι-
στικά ἐκάστης καλλιτεχνικῆς ἐποχῆς καὶ τὰ τοι-
αῦτα. Προσπαθῶ πάντοτε νὰ εἶμαι κατανοη-
τὸς ἀκόπως καὶ εὐχαρίστως ὑπὸ παντὸς εὐπαι-
δεύτου ἀπλῶς ἀκροατοῦ ἢ ἀναγνώστου μου.
Πρὸς τοῦτο δὲ πρῶτιστα ἐκθέτω ὅσον δυνατὸν
λεπτομερῶς καὶ σαφῶς, ἀνεὺ ἐπιστημονικῶν τρι-
βόλων, τὴν ἱστορίαν ἐκάστου ζητήματος, ἀπαλ-
λάττων οὕτω καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀρχαιολόγοις
τοῦ κόπου τοῦ νὰ συμβουλευθῶνται ἐκάστοτε
περὶ ἐκάστου ζητήματος τὴν βιβλιοθήκην των.
Κατὰ δὲ τὴν ἐκτίμησιν τῶν παρ' ἐνός ἐκάστου
γραφέντων περὶ ἐκάστου ζητήματος, δὲν ἐπι-
τρέπω εἰς τὸ πνεῦμά μου νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ
τοῦ ὀνόματος τοῦ γράφοντος, ὅσον μέγας καὶ
ἂν εἶναι οὗτος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐλάχιστος δ'
ἐγώ, ἀλλ' ἐρευνῶ ἐπιμελῶς τὴν οὐσίαν καὶ
ἐννοίαν τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτοῦ, ὧν βάσις κατ'
ἐμὲ δέον νὰ εἶναι ὄχι τὸ «αὐτὸς ἔφα» οἰου-
δήποτε, ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, ἅτινα
ἀπαιτῶ νὰ συμφωνῶσιν πρὸς τὴν ἐπιστή-
μην καὶ τοὺς κανόνας τῆς οὐχὶ πολυπλόκου καὶ
νεφελώδους ἀλλὰ κοινῆς λογικῆς, ἧτις τυγχά-
νει, νομίζω, καὶ ἡ ὑγιεινέστερα πασῶν. Τέλος ἐν
τῇ ἐκθέσει τῶν τε ἀλλοτριῶν καὶ τῶν ἰδικῶν μου
γνώμων χωρίζω αὐτὰς πρῶτον μὲν εἰς τὰς θετικὰς
καὶ ἀναμφισβητήτως ἐπ' αὐτῶν τῶν ρητῶν μαρ-
τυριῶν τῶν ἀρχαίων στηριζόμενας, δευτέρον
δ' εἰς τὰς κατ' εἰκασίαν ἐκείνας δι' ὧν ἀναγ-
κάζεται πᾶς δημιουργικὸς ἀρχαιολόγος νὰ πλη-
ροῖ τὰ χάσματα ἅτινα παρουσιάζουσι, σχεδὸν
πάντοτε, τὰ ἀρχαιολογικὰ ζητήματα, ὡς ἐκ τῶν
σποράδην μόλις διασωθειῶν ἀρχαίων μαρτυ-

ριῶν, τῶν πολλάκις καὶ ἐντελῶς ἑλλειπουσῶν.»

«Βεβαίως αἱ ἔνεκα τῆς ἀτελείας τῶν ἐκ τῆς
ἀρχαιότητος εἰδήσεων ἀναπόφευκτοι εἰκασίαι
καὶ συμπεράσματα εἶνε τὸ δυσχερέστατον καὶ
ἐπικινδυνωδέστατον μέρος ἐκάστης ἀρχαιολογι-
κῆς μελέτης. Τὸ μόνον δὲ τελεσφόρον μέσον
τοῦ νὰ μὴ ναυαγῇ ἀφεύκτως κατ' αὐτὰς καὶ
ὁ ἀριστος τῶν ἀρχαιολόγων εἶναι, νομίζω, τὸ
νὰ φροντίσῃ οὕτως διὰ μακρᾶς καὶ ἀδιαλείπτου
μελέτης πάντων συγχρόνως τῶν ἀρχαίων παντο-
ειδῶν μνημείων καὶ κυρίως τῶν κειμένων τῶν
ἀρχαίων συγγραφέων, ἵνα ἡ φαντασία αὐτοῦ
λειτουργῇ ὡς ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἐκεί-
νων, οἵτινες ἐφαντάσθησαν καὶ ἔπλασαν τὰ
μνημεῖα ταῦτα. Ἀληθῶς ὁ σκεπτόμενος καὶ
φανταζόμενος οὐχὶ ὡς σύγχρονος ἡμῖν σοφός,
ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς πολίτης ἢ καλλιτέχνης τῆς ἀρ-
χαίας Ἑλλάδος, ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῶν γνώ-
σεων καὶ προλήψεων, μάλιστα τῶν θρησκευ-
τικῶν, τοῦ ἀρχαίου κόσμου, εἶναι φυσικώτατον,
νομίζω, νὰ εἰκάσῃ σχεδὸν πάντοτε τὸ ἀληθές
ἢ τοῦλάχιστον νὰ κατορθοῖ νὰ μαντεύῃ, εἴπερ
τις καὶ ἄλλος, τὸ ὁμοίωθες.»

«Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφήρμοσα πάντοτε κατὰ
τὰς μελέτας μου· ἀλλ' εἶναι τόσον δύσκολον τὸ
νὰ κατορθώσῃ τις νὰ ἀπειδυθῇ τὸν σύγχρο-
νον ἀνθρώπον καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πνεῦμά
του τῶν συγχρόνων ἰδεῶν, φρονημάτων, πί-
στεων, προλήψεων κτλ., ἵνα οὕτω σκέπτηται καὶ
φαντάζηται ὡς ἀρχαῖος Ἕλληνας, ὥστε δὲν τολμῶ
νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι τὸ κατορθώσα.»

Καὶ ταῦτα μὲν μοῦ ἔλεγεν οὗτος. Σὺ δέ, φι-
λίτη μου, ἀφοῦ ἀναγνώσῃς τὸ χειρόγραφον καὶ
θαυμάσῃς τὰς εἰκόνας τὰς ὁποίας σοῦ στέλλω,
γράψε μου ἂν καὶ εἰς τὸ μέλλον θέλῃς νὰ σοῦ
στέλλω τοιαύτας ἐκτενεῖς μελέτας ἢ μήπως προ-
τιμᾶς συνοπτικὰς ἐκθέσεις ὁποῖα ἢ περὶ τοῦ Ἐ-
πιμήτρου τῆς Ἑρετρίας.

Χαῖρε.

Ἡ ἀγαπῶσά σε

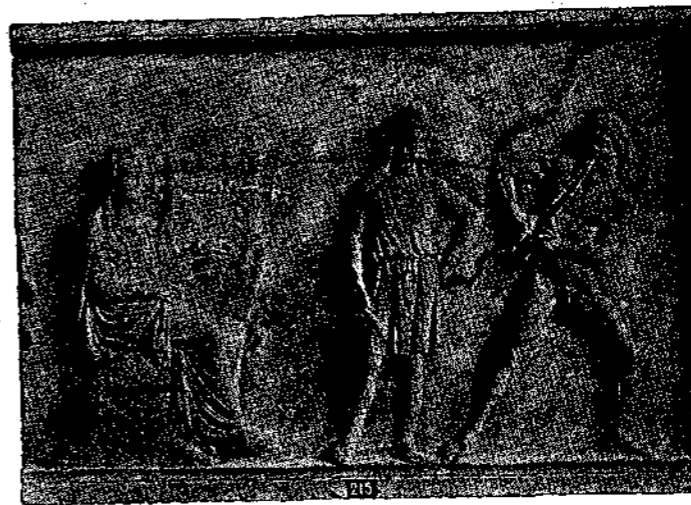
MANTO

ΤΑ «ΠΡΑΞΙΤΕΛΕΙΑ» ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΩΝ

ΑΡΧΑΙΟΝ ΜΟΥΣΙΚΟΝ ΒΗΜΑ

Κυρίες καὶ Κύριοι,

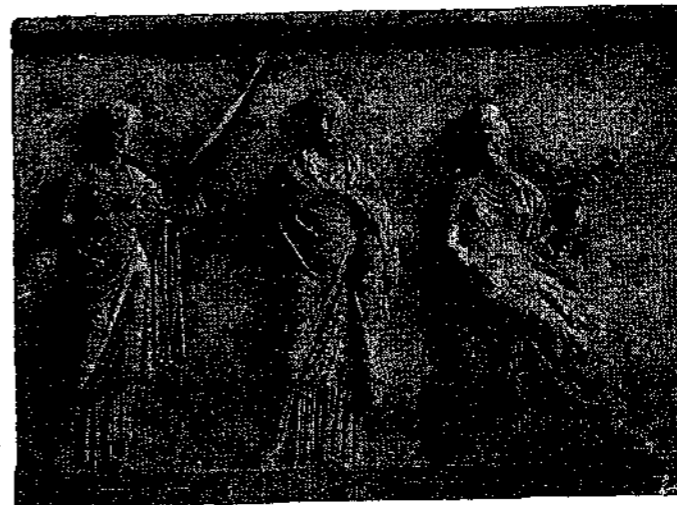
Τὰ πρὸ ἡμῶν τρία εὐμεγέθη ἀνάγλυφα
(Εἰκόνας 1-3) ἀποτελοῦσιν ἐν τῶν λαμπροτέρων
κοσμημάτων τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολ. Μουσείου,

1 2 3

ΠΛΑΞ Α

Εἰκὼν 1.

4 5 6

ΠΛΑΞ Β.

Εἰκὼν 2.

7 8 9

ΠΛΑΞ Γ

Εἰκὼν 3.

είναι δὲ νῦν περίφημα παρὰ τοῖς ἀρχαιολογοῖς, ἂν καὶ μόλις πρό τινας ἀνεκαλύφθησαν τὰ δὲ περὶ αὐτῶν γραφέντα, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως αὐτῶν διαρρεύσασαν δεκαπενταετίαν, εἶνε τόνσον πολλά, ὥστε πρὶν ἢ ἐπιληφθῶ τῆς ἐκθέσεως τῶν ὄσων σχετικῶς πρὸς ταῦτα ἔχω ἐγὼ νὰ σᾶς εἴπω, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπενθυμίσω ὑμῖν ταῦτα διὰ βραχείων.

α) Ἱστορία τῶν ἀναγλύφων.

Τὸν Αὔγουστον τοῦ 1887 ὁ τότε ἐταίρος τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς ἀρχαιολ. Σχολῆς κ. Fougères ἀνασκάπτων τὰ εἰρεῖπια τῆς ἀρχαίας Μαντινείας τῆς Ἀρκαδίας ἀνεκάλυψε τὰς τρεῖς ταύτας πλάκας ἐστρωμένας ὡς δάπεδον ἀρχαίου βυζαντινοῦ ναοῦ μετὰ τῶν παραστάσεων αὐτῶν πρὸς τὸ ἕδαφος ἐστρωμένον. Στηριζόμενος δὲ εἰς χωρίον τι τοῦ Πausanίου, ὡς αὐτός, — κατόπιν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πλακῶν — διώρθωσεν αὐτὸ, καὶ κρίνων ἐκ τῆς τεχνοποιίας τῶν ἀναγλύφων, ἦν ἐθεώρησεν ὡς Πραξιτέλειον, ἀπεφήνατο ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἀπετέλεον ποτὲ τὸν διάκοσμον τοῦ ὑπὸ τοῦ Πausanίου μνημονευομένου βάρθρου τῶν ἐν Μαντινείᾳ ἀγαλμάτων τῆς Ἀητοῦς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς, ἔργων τοῦ Πραξιτέλους.¹

Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο διήγειρε τὴν χαρὰν τῶν ἀρχαιολόγων, προκάλεσε δὲ καὶ τὴν μελέτην τῶν δοκιμοτάτων ἐξ αὐτῶν, διότι δὲν εἶναι βεβαίως σικκερὸν ἢ σὺν ἡθῆς τι πρῶγμα ἢ ἀνεύσεσις ἔργου τοῦ Πραξιτέλους!

Οἱ πρῶτοι, κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως, ἦτοί το 1887 καὶ τὸ 1888, δημοσιεύσαντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ κ. Fougères, ἦτοί οἱ κκ. Foucart,² Ravaisson,³ Theod. Reinach,⁴ Löschke⁵ καὶ Furtwängler,⁶ ἀδιστόκως παρεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ κ. Fougères. Μόνος ὁ κ. Wolters ἐν ἰδιωτικῇ ἐπιστολῇ πρὸς φίλον, δημοσιευθεῖσα παρὰ τοῦτου,⁷ ἀπεφήνατο στηριζόμενος εἰς τὸ σχῆμα τῶν μεταλλίων συνδέσμων τῶν πλακῶν, ὅτι «εἶνε ἔργα μεταγενεστέρων χρόνων τῶν τοῦ Πραξιτέλους καὶ

ὅτι ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει δύναται νὰ ὦσιν ἔργα αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλους».

Ἐπιῆθεν εὐθύς κατόπιν ὁ Overbeck, ὅστις τὸ πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 1888 ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ,⁸ κατόπιν δὲ ἐν τῇ ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα δημοσιευθεῖσῃ μεγάλῃ *Kunstmythologie* αὐτοῦ,⁹ στηριζόμενος εἰς πλῆθος πυκνοτάτων, ραγδαίων καὶ παντοίας φύσεως ἐπιχειρημάτων, ἦτοί φιλολογοῦντων, τεχνικῶν, τεχνοτροπικῶν, αἰσθητικῶν καὶ μυθολογικῶν, ἐξέφρασε διὰ μακρῶν τὴν πεποιθήσιν αὐτοῦ ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα οὐδεμίαν σχέσηιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλειον ἢ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν οὐδὲν ἕλαττον ἢ εἰς αὐτοὺς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ.

Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ πεποιθήσιν ἐδημοσίευσεν καὶ ἐπιστολὰς πρὸς αὐτὸν δύο ἄλλων δοκίμων γερμανῶν ἀρχαιολόγων, γραφείσας ἐν Ἀθήναις μετὰ ἐξέτασιν αὐτῶν τῶν πρωτοτύπων.

Ὁ εἰς τῶν δύο τούτων σοφῶν, ὃν δὲν ὀνομάζει ὁ Overbeck, χαρακτηρεῖται ὡς «δόκιμον Γερμανὸν ἀρχαιολόγον», ἀπεφήνατο, ὅτι «αἱ μὲν παραστάσεις τῶν ἀναγλύφων φαίνονται οὐσαὶ ἀντίγραφα καλοῦ πρωτοτύπου Ἑλληνικῶν χρόνων, ἢ ψυχρὰ ὅμως καὶ ἐπιλόλαιος ἐκτέλεσις αὐτῶν ἀγεὶ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται περὶ ἔργων ρωμαϊκῶν χρόνων».

Ὁ δὲ ἕτερος τῶν σοφῶν, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κενυγοβέργης κ. G. Hirschfeld, ἔγραψε τῷ Overbeck πολὺ κατηγορηματικώτερον, ὅτι «ἡ μὲν ἐργασία εἶναι ξηρὰ καὶ ἐπιλόλαιος καὶ προῖον δειλῆς χειρός, αὐτὸς δὲ πιστεύει ὅτι οὐδεὶς εὐρισκόμενος πρὸ τοῦ μαρμάρου δύναται νὰ σκεφθῇ ὅτι πρόκειται περὶ πρωτοτύπου ἔργου. Τέλος ὅτι κατὰ τὴν κρίσιν καὶ πεποιθήσιν αὐτοῦ εἶνε ἔργα τοῦ Β' ἢ καὶ τοῦ Α' αἰῶνος π. Χ.»

Ἐν ἔτος κατόπιν γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ὁ κ. Hauser,¹⁰ ἀπεφάνθη ἐπίσης ὅτι τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας οὐδεμίαν σχέσηιν ἔχουσι πρὸς τὸν Πραξιτέλειον, καὶ ὅτι εἶνε ἔργα οὐχὶ πρωτοτύπου καὶ δημιουργοῦ τῆς τέχνης, ἀλλ' ἀντίγραφα τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ.

Εὐθύς ὁμως κατόπιν οἱ ἀρχαιολόγοι κκ.

8) Über die in Mantinea gefundenen Reliefs (Bericht der Königl. sächs. Gesellschaft der Wiss. 1888 p. 284-294.

9) Tom. III. S. 421, 454, u. 547.

10) Die Neuntattischen Reliefs (1889) S. 151 u. 179.

C. Robert,¹¹ S. Reinach¹² καὶ Waldstein,¹³ ἀντικρούοντες τοὺς ρηθέντας, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ κ. Fougères. Ὁ κ. Waldstein μάλιστα, ὁ καὶ κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς Πραξιτελείου τέχνης τῶν ἀναγλύφων, οὐ βεβαίως τινὲς ὑμῶν ἐνθυμοῦνται τὴν ἐγγλωττον ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἀμερικανικῇ ἀρχαιολ. Σχολῇ ὀμίλιαν ἐπὶ τοῦ θέματος, τόσον ἐπιτηδείως ὑπεστήριξε τὴν εἰς αὐτὸν τὸν Πραξιτέλειον ἀπόδοσιν τοῦ μνημείου τούτου, ὥστε, ὅτε ἐδημοσιεύθη ἡ ὀμίλια του, κατώρθωσε νὰ πείσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Overbeck, ὅστις, ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει (1894) τῆς *Geschichte der Griechischen Plastik* αὐτοῦ¹⁴, ὀμολογεῖ μετὰ σπανίας παρηρησίας ὅτι ἡπατήθη κατὰ δύο ὄλους αἰῶνας περὶ τὴν χρονολογικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀναγλύφων, ἔκλαβάν ὡς ρωμαϊκῶν χρόνων ἔργον πρῶγματι Πραξιτέλειον!

Ἐπειδὴ δὲ ἐγνώσθη ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου κ. Amelung, ὅτι καὶ ὁ κ. Hauser ἐμμύθη τὸν Overbeck, ἐθεωρήθη πλήρης ἡ νίκη τῶν τὰ ἀνάγλυφα πρὸς τὴν βάσιν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Πραξιτέλους ταυτιζόντων, ὅς συντομίας χάριν θὰ καλῶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ *Πραξιτελικούς*.

Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον στρατιά ὀλη σοφῶν ἀρχαιολόγων, ὦν μεταξὺ οἱ κκ. Pottier,¹⁵ M. Mayer,¹⁶ Furtwängler,¹⁷ Petersen,¹⁸ S. Reinach,¹⁹ Jessen,²⁰ W. Amelung,²¹ Th. Reinach,²² Percy Gardner,²³ Collignon,²⁴ Lechat,²⁵ Bruckmann-Arndt,²⁶ Frazer,²⁷ ὄχι μόνον παρεδέχθησαν ὅτι ἔχο-

11) Jahrbuch des K. Instit. 1890, Bd. V. S. 228, 46.
12) Gazette des Beaux-Arts, 1888 p. 72; 1889 p. 70.
13) The Mantineaian Reliefs: American Journal of Archeol. VII (1891) p. 1-18, pl. 1-11. 116l. καὶ τὸν παρακολουθεῖν αὐτὸν Καββαδῖαν, Γλυπτὰ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἀρ. 215-217.

14) S. 61. u. 400.

15) Les statuettes de terre cuite, 1890, p. 112.

16) Die Musen der Praxiteles: Athen. Mitteilungen XVII (1892), S. 261-264.

17) Meisterwerke, 1893. S. 70³, 547, 533, 554, 682³.

18) Le Muse chigiane: Röm. Mitt. VIII (1893) S. 72.

19) Courrier de l'art antique, 1895, p. 158.

20) En Roschers, Lexicon der gr. Mythologie s. v. Marsyas (Bd. II S. 2450).

21) Die Basis des Praxiteles aus Mantinea, München, 1895, in 4°. S. 80.

22) Revue des études grecques VIII (1895) p. 374.

23) The Mantineaian Basis: Journal of hellenic studies XVI (1896) p. 280-284; XVII (1897) p. 120-121.

24) Histoire de la sculpture grecque II p. 260.

25) Revue des études grecques, X (1897) p. 355.

26) Denkmäler der griech. und röm. Skulptur No 468.

27) Pausanias tom. IV p. 206-207.

μεν βεβαίως πρὸ ἡμῶν αὐτῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερόμενον βάρθρον τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλὰ καὶ ἐστήριξαν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων ὀλοκλήρους μελέτας καὶ χαρακτηρισμοὺς περὶ τῆς τέχνης τοῦ Πραξιτέλους, συσχετίζοντες πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα τὰς Ταναγρασίας κόρας, τὰς Θεσπιάδας, ἢ τέλος, ὡς ὁ Amelung, καταλέξαντες, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Πραξιτέλους, πολυάριθμα ἐκ διαφόρων Μουσείων ἀγάλματα, ἅτινα, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Fougères εἰρωνικῶς παρετήρησεν ἐσχάτως, «ne s'attendaient pas à cet honneur!»

Ἄλλ' ἀπέμειναν καὶ δύο σοφοὶ δημοσίᾳ καὶ κατηγορηματικώτατα ἀντιφρονούντες, παρὰ τὸ γενικὸν ρεῦμα οὗτοι δ' εἶναι ὁ εἰδικῶς περὶ τῶν ἐν τῇ τέχνῃ παραστάσεων τῶν Μουσῶν δις γράφας κ. O. Bie,²⁸ καὶ ὁ τὴν μεγάλην μονογραφίαν περὶ τοῦ Πραξιτέλους δημοσιεύσας κ. Klein,²⁹ ἀμφοτέροι δια μακρῶν ἀργούμενοι — ὁ τελευταῖος μάλιστα μετὰ πολλῆς τῆς εἰρωνείας — νὰ ἀναγνωρίζωσιν ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην σχέσηιν τῶν ἀναγλύφων τούτων εἴτε πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερόμενον Πραξιτέλειον βάρθρον, εἴτε ἐν γένει πρὸς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Πραξιτέλους.

Μετὰ πάντας τούτους ἔγραψε πάλιν αὐτὸς ὁ κ. Fougères, ὅστις ἐν τῷ ἐσχάτως ἐκδοθέντι μεγάλῳ συγγράμματι αὐτοῦ «*Mantinee et l'Arcadie Orientale*»,³⁰ διὰ μακρῶν συγκεφαλαιώσας καὶ ἐξετάσας πάντα τὰ περὶ τοῦ ζητήματος γραφέντα, κατέληξε πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, εἰς ὃ καὶ τὸ πρῶτον, ἦτοί ὅτι βεβαίως ἀνεκάλυψε τὸ Πραξιτέλειον βάρθρον καὶ ὅτι τὰ ἀνάγλυφα αὐτοῦ, ἂν δὲν εἶνε ἔργα αὐτῆς τῆς χειρός τοῦ Πραξιτέλους, πάντως ὁμως ἐποιήθησαν κατὰ σχέδιον καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν αὐτοῦ, διορθώσαντος μάλιστα ἰδιοχείρως πᾶσαν ἀτέλειαν αὐτῶν.

Ἐκτοτε κατίσχυσε τελειῶς ἡ γνώμη αὕτη, ἦν καὶ ὁ τελευταῖος, καθ' ἃ γνωρίζω, γράφας περὶ τῶν ἀναγλύφων τούτων κ. O. Benndorf,³¹ καλεῖ «ὄγιν καὶ πληρέστατα δεικναιολογημένη».

Ἐπειδὴ δὲ, Κυρίαί καὶ Κύριοι, εἶμαι ἐξ ἐκεί-

28) Die Musen in d. ant. Kunst, Berlin, 1887 καὶ τὸ ἄρθρον Marsyas ἐν Roscher, Lexicon der griech. u. röm. Mythologie, Bd. II S. 3249-3256.

29) Praxiteles. 1898 S. 354 ff.

30) p. 543-564.

31) Jahreshefte des öster. Archäol. Institutes, Bd. II (1899), 295 ff.

1) Fougères en Bulletin de Corresp. Hellénique XI (1887) p. 488 καὶ XII (1888) p. 104-128, pl. I-III.

2) Comptes-rendu de l'Acad. des Inscr. et B. Lettres, 1887, 11 Nov.

3) Comptes-rendu de l'Acad. des Inscr. et B. Lettres, 1888, mars-avril p. 83.

4) Revue des études grecques I, 1888, p. 114. Note 3.

5) Jahrbuch des Kais. D. Instit. 1888 p. 92. Ann 7.

6) Berliner Philol. Wochenschrift, 1888. Sp. 1482.

7) Classical Review 1887, p. 317.

νων, ὧν τινες ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Ἀθήναις, αἵτινες ἐκ πρώτης θέας μόνον τῶν ἀναγλύφων τούτων κρίνοντας, ἢ τὴν τέχνην αὐτῶν ἐπισταμένως μελετώντες, δὲν δύνανται νὰ πείσωσιν ἑαυτούς, οὐδὲ νὰ συνηθίσωσι πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε προϊόντα τῆς χειρὸς τοῦ Πραξιτέλου, ἢ ἐκείνης ἑνὸς τῶν περὶ αὐτὸν τεχνιτῶν ἐπειδὴ πρὸς τούτοις ἡμιγλίαν περιεργος νὰ μάθω πὼς εἶνε δυνατόν τόσον περὶ αὐτῶν νὰ διαστῶσιν ἀρχαιολόγοι ἔξ ἴσου σοφοί, ὥστε οἱ μὲν νὰ θεωρήσωσι ταῦτα ὡς Πραξιτέλεια, οἱ δὲ ὡς ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐμελέτησα ἐσχάτως, δις καὶ τρὶς καὶ ὅσον ἐμοὶ δύναμις ἐπισταμένως, πάντα τὰ περὶ αὐτῶν γραφέντα, καὶ πολλάκις ἐξήτασα αὐτὰ τὰ πρωτότυπα, ἵνα διδαχθῶ καὶ μορφώσω πεφωτισμένην τινὰ γνώμην χάριν ἐμοῦ αὐτοῦ. Ὅ,τι δὲ κυρίως με ἐξεπλήξεν ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ εἶνε τὸ πὼς, τῶν πολεμιστῶν ἢ πολεμουμένων τὸν Πραξιτέλειον χαρακτήρα τοῦ μνημείου σοφῶν, ὧν ὁμολογῶ ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα μοι ἐφάνησαν ἰσχυρότατα, πὼς λέγω οὐδεὶς ἐσκέφθη τὸ ἕξῃς ἐρώτημα:

Ἄφοῦ κατ' αὐτούς τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα μῆτε Πραξιτέλεια εἶνε, μῆτε οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ περίφημον χωρίον τοῦ Πανσανίου, μήπως ὑπάρχουσιν ἄλλαι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι δυνάμεναι νὰ ἐξηγήσωσι τὴν παρουσίαν καὶ ἀνεύρεσιν αὐτῶν ἐν Μαντινεΐᾳ καὶ ταυτίσωσιν αὐτὰ πρὸς ἄλλο μνημεῖον τῆς πόλεως, ἀφοῦ μάλιστα οὐδὲν ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν Μαντινεΐᾳ ἐν καὶ μόνον μνημεῖον ὑπῆρχεν ἀναφερόμενον εἰς τὴν τόσον προσφιλή τῇ ἀρχαίᾳ τέχνῃ μουσικῆν ἔριδα τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσύαν.

Μετ' εὐνοήτου περιεργίας ἐμελέτησα ἐπισταμένως τὸ ἐρώτημα τοῦτο, κατέληξα δὲ εἰς καταφατικὸν συμπέρασμα, ὅπερ μετὰ ὄριμον σκέψιν μοι ἐφάνη ἄξιον ἀνακοινώσεως. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ ἔχητε τὴν καλωσύνην νὰ παρακολουθήσητε τὴν μελέτην μου ἐπὶ τοῦ σπουδαιωτάτου τούτου καὶ λίαν ἐπαγωγοῦ ἀρχαιολογικοῦ θέματος.

β) Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Πραξιτελικῶν.

Ἐπειδὴ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος, ἢν θὰ προτείνω ὑμῖν, ἀποκλείει πᾶσαν σχέσιν τῶν ἀναγλύφων πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου καὶ τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ τοῦ Πραξιτέλου, δέον νὰ ἴδωμεν ἐν πρώτοις τίνα τὰ ἐπιχειρήματα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἢ νῦν σχεδὸν κοινῶς παραδεκτὴ ἀντίθετος γνώμη καὶ πεποιθῆ-

σις. Τοῦτο δ' εἶνε νῦν ἀναγκαῖον, καθ' ὅσον ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης θὰ φανῆ, νομίζω, ὁπόσον ἀπιστεῦτως ἀσθενῆ εἶνε τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, οἷον πλῆθος παντοειδῶν ἀντιρρήσεων καὶ δὴ σπουδαιοτάτων ὑπάρχει, καὶ τέλος πὼς πᾶν τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀκατανόητον παραμένον καὶ παρ' αὐτοῖς ἐκείνοις, οἵτινες ταυτίσουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὸ Πραξιτέλειον βᾶθρον, ἐξηγῆται καὶ διαλευκαίνεται διὰ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, ἢν θέλω προτείνειν καὶ καθ' ἧς, ὡς φρονῶ, οὐδὲν τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ.

Ὁ Πανσανίας, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν Μαντινεΐαν διὰ τῆς πύλης Νεστάνης — Ἄργους, μνημονεύει ἀμέσως διπλοῦ ναοῦ λέγων περὶ αὐτοῦ (VIII, 9, 1.) «*Ἔσσι δὲ Μαντινεῦσι ναὸς διπλοῦς μάλιστα πού κατὰ μέσον τοῖσιν διειωγμένους τοῦ ναοῦ δὲ τῇ μὲν ἀγάλματι εἰσὶν Ἀσκληπιοῦ, τέχνη Ἀλκαμένης, τὸ δὲ ἕτερον Διουτοῦ ἐστὶν ἱερὸν καὶ τῶν παιδῶν Πραξιτέλης δὲ τὰ ἀγάλματα εἰργάσατο τρίτη μετὰ Ἀλκαμένην βυτερρον γενεῶ. τούτων πεποιημένα ἐστὶν ἐπὶ τῷ βᾶθρῳ Μοῦσα καὶ Μαρσύας αὐλῶν.*»

Ἡ τελευταία φράσις τοῦ χωρίου τούτου εἶνε τὸ θεμέλιον, ἐφ' οὗ ἐσχηρίχθη ἅπαν τὸ οἰκιδόμημα τῶν Πραξιτελικῶν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ περιηγητοῦ ὅπως καὶ ἂν λάβητε αὐτὸ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνάγλυφα ἡμῶν, εἴτε δηλαδὴ ὡς περιγραφὴν τῆς πλακῆς A, τῆς περιεχούσης τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Σκύθη καὶ τὸν Μαρσύαν (Ἐικὼν 1), εἴτε ὡς συνοπτικὴν περιγραφὴν καὶ τῶν τριῶν πλακῶν ὁμοῦ, δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰς παραστάσεις αὐτῶν, ὧν ἡ μὲν μία μόνη παριστᾷ Ἀπόλλωνα καὶ οὐχὶ Μοῦσαν μετὰ τοῦ Μαρσύου, ἅπανσαι δ' ὁμοῦ λαμβανόμεναι παρουσιάζουσι πλείονας Μούσας καὶ οὐχὶ μίαν Μοῦσαν, οἱ Πραξιτελικοὶ ἀρχαιολόγοι ἵνα καταστῶσι πιθανοὶ προσέβησαν εἰς τὰ ἕξῃς λίαν παρακεκινδυνευμένα μέτρα:

Παρεδέχθησαν, πρώτον, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου *ἔχει ἀνάγκην διορθώσεως*, διότι, ἀνεξαρτήτως τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀναγλύφου, μία Μοῦσα μόνη μετὰ τοῦ Μαρσύου αὐλοῦντος *εἶνέ τι ἀκατανόητον, οὐδεμίαν ἔχον ἔννοιαν, καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀπαράδεκτον*. Ἐπιτρέψατέ μοι ὅμως νὰ σᾶς εἶπω ὅτι ἡ περιεργος θεωρία αὕτη ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀρχαιολόγων μόνον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινεΐας, ὅτε δηλαδὴ παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη νὰ μεταβληθῆ τὸ κείμενον τοῦ Πανσανίου ἵνα συμφωνήσῃ πρὸς

τὰ ἀνάγλυφα. Πρὸ τούτου πάντες οἱ ἀρχαιολόγοι, ὧν μεταξὺ οἱ de Witte³², Stephani³³, Michaelis³⁴ κλπ., εὗρισκον πρᾶγμα φυσικώτατον τὸ νὰ παρίσταται τῷ Μαρσῷ μία τῶν Μουσῶν καὶ πολλὰ μνημεῖα ἠμιγνέον διὰ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Πανσανίου.

Ἐἶπον δεύτερον οἱ Πραξιτελικοὶ ὅτι οὐδὲν χωρίον τῶν ἀρχαίων, οὐδὲν μνημεῖον μαρτυρεῖ σύμπλεγμα Μούσης καὶ Μαρσύου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές. Ὁ Μαρσύας, ὡς πάντες γνωρίζετε, παντοῦ καὶ πάντοτε καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν ὁποίων ἀνεπύχθη καὶ διεμορφώθη ὁ περίφημος μῦθος τῆς ἐρίδος αὐτοῦ πρὸς Ἀπόλλωνα τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς κατ' ἐξοχίαν ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἔδειξε ὡς ὁ κατ' ἐξοχίαν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀσιατικῆς Μούσης τῆς αὐλητικῆς. Ἦτο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ παραστήσῃ ἢ τὴν τέχνην τὸν Μαρσύαν ἔχοντα παρ' ἑαυτὸν ὡς παραστάτιδα μίαν τῶν Μουσῶν, καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν Ἀσιατικὴν ἀυλητικὴν, ἀκριβῶς ὅπως βλέπομεν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Μόνο³⁵ ὅτι παρεστάθη μόνος παρὰ τὴν Μοῦσαν τῆς αὐλητικῆς Εὐτέρπην ὁ πατὴρ τοῦ Μαρσύου Ὕαγνις, ὅστις ἀντικαθιστᾷ ἔνι οἶτον τὸν Μαρσύαν ὡς ἀρχηγὸς τῆς αὐλητικῆς.

Ὁ Πραξιτέλης ἄρα θέτων ἐν Μαντινεΐᾳ σύμπλεγμα Μαρσύου καὶ τῆς οικείας αὐτῷ Μούσης ὑπὸ τὸς πόδας ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος, ἦτο τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς, ἔκτραπεν ἔργον σύμφωνον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν καὶ πλῆρες ἐννοίας. Οὕτω καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων πρὸς συνοπτικὴν δήλωσιν τῆς νίκης τοῦ Μαρσύου ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, βλέπομεν τοῦτον στηρίζοντα τὴν λύραν αὐτοῦ ἐπὶ μικροῦ παρισταμένου αὐτῷ Μαρσύου.³⁶

Οἱ τὸ ἀντίθετον φρονοῦντες ἔφερον ὡς ἐπιχειρήματα καὶ τὸ ὅτι ἀγνοοῦμεν ἐπὶ τῶν μνημείων τοιαύτας παραστάσεις Μαρσύου αὐλοῦντος καὶ μίας μόνον Μούσης παρ' αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀκριβές. Ἀληθῶς μόνον εἶνε ὅτι αἱ τοιαύται παραστάσεις θὰ ἦσαν κατ' ἀνάγκην λίαν σπάνιαι ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων ὡς

32) *E. ite ceramographique* II pl. 70 p. 313, note 3.

33) *Compte — rendu pour 1862*, p. 106.

34) *Die Verurtheilung des Marsyas auf einer Vase von Ruvo. Tübingen 1864. καὶ Arch. Zeit. 1869. 91 ff.*

35) *Antike Denkm. d. deutsch. arch. Inst. I, 49.*

36) *Gerhard, Ant. Bildwerke 84.3 — Michaelis, An-nali del Inst., 1858, 342.*

37) *Coll. Tischbein tom. V. pl 8. — Overbeck,*

ποιηθέντων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μύθων τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου τῶν συμβολιζόντων τὸν σφοδρότατον καὶ ἐμπαθῆ πόλεμον τῆς ἑλληνικῆς Μουσικῆς κατὰ τῆς Φρυγίου ἢ Λυδικῆς Ἀσιατικῆς μουσικῆς. ἢς ἀντιπρόσωπος ἦτο ὁ Μαρσύας Ἄλλ' οὗτος ἦτο παρ' ἅπασιν τοῖς λοιποῖς μύθοις φίλος φίλιτος τῶν Μουσῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς αὐτῷ μῦθος τοῦ Ἀθηναῖκου θεάτρου μαρτυρεῖ, καθ' ὃν διαιτηταὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος παρίστανται αἱ Μοῦσαι. Διαιτητὰς δὲ οὐδέποτε δέχεται τις ἐχθρούς, ἀλλὰ μόνον φίλους, ἐπὶ τὸ δίκαιον τῆς κρίσεως τῶν ὁποίων ἔχει πλήρη πεποίθησιν. Οὕτως ἐπὶ πλείστον ἀγγειογραφῶν εὗρισκομεν εἴτε μίαν Μοῦσαν παρισταμένην τῷ αὐλοῦντι Μαρσῷ, καθ' ὃν χρόνον ἐτέρα φιλικῶς ἐρεῖδαται ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ Ἀπόλλωνος³⁷,

Ἐικὼν 4.

εἴτε βλέπομεν ἐν μέσῳ πολλῶν προσώπων τὸν Μαρσύαν ἰδιαίτερον φιλικὸν σύμπλεγμα πρὸς Μοῦσαν ἀποτελοῦντα, ἢ τις παρίσταται αὐτῷ ὡς φίλη καὶ προστάτις. Ἐνίοτε δὲ ἡ οικειότης αὐτοῦ πρὸς μίαν τῶν παρισταμένων Μουσῶν ἢ φιλομούσων θεοτήτων εἶναι τοσαύτη, ὥστε στηρίζεται οικειότητα ἐπὶ τῶν ὄμων αὐτῆς, ὡς ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ ἕξ ἧς ἐλήφθη ἡ εἰκὼν, ἢν παρουσιάζω ὑμῖν³⁸ (Ἐικὼν 4).

Τὶ λοιπὸν κωλύει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Μαρσύου καὶ τῆς Μούσης, ὅπερ εὗρισκομεν τόσον φυσικὸν ἐν τῇ μυθολογίᾳ καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς τῶν ἀγγειογραφῶν, θὰ ἦτο τι ἐπίσης φυσικὸν ὡς μόνον κόσμημα βᾶθρου φέρωντος, ὡς τὸ ἐν Μαντινεΐᾳ Πραξιτέλειον

Kunstmythologie, Apollon p. 452 Atlas dl. XXV, 2.

38) *Overbeck ἑ. ἄ. pl. 25 n° 3.*

βάθρον, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος, ἦτοι τὸν νικητὴν τοῦ Μαρσούου;

Οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἀναφερόμενον σύμπλεκμα τὸ φαντάζομαι, ἐγὼ τοῦλάχιστον, παρόμοιόν τι πρὸς τὸν πλήρη χάριτος νομισματικὸν τῆς Κυζίκου τύπον ἐκείνον ⁹ (Εἰκὼν 5), τὸν προφανῶς ἀντίγραφον λαμπροῦ τινος ἀναγλύφου, ὅστις παριστᾷ τὸν Σάτυρον τῆς δοχρηστικῆς δοχοῦμενον πρὸ νύμφης ἢ Μούσης τῆς δοχρηστικῆς.⁴⁰ Ἀνάλογος ὁ Μαρσούου τοῦ βάθρου τῆς Μαντινείας θὰ ἤπλει πρὸς τῆς Μούσης τῆς αἰλητι-

Εἰκὼν 57.

κῆς. Δυναμέθρα ἐπίσης νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸν καὶ ὡς ἀκριβῶς παριστᾷ ἀγγειογραφία τις τὸν κατὰ τὴν Ἀρκαδικὴν παράδοσιν ἐφευρετὴν τῆς μουσικῆς σύγγατος Πάνα ἰστάμενον πρὸς τῆς Μούσης τῆς λύρας, ἢ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ de Witte, πρὸς τῆς Ἀρκαδικῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος Ὑμνίας.⁴¹

Συμπεραίνοντες λέγομεν ὅτι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ χωρίον τοῦ Πανσανίου περὶ Μούσης μετὰ Μαρσούου οὐδεμίαν χρεῖαν ἔχει διορθώσεως, ἀφοῦ οὐδὲν ἔχει εἴτε μυθολογικῶς εἴτε τεχνικῶς τὸ παράδοξον καὶ μὴ ἄξιον τοῦ καλλιτέχνου γνωρίζετε δὲ πάντες, ὅπως ἐπικίνδυνον εἶνε τὸ νὰ διορθῶι τις τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅταν μάλιστα ταῦτα, ὡς τὸ περὶ οὗ πρόκειται, ἔχωσιν ὑγιῶς καὶ ὑπὸ γραμματικῆν ἔποιψιν αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ.

Ἄλλ' ἔστω! Δεχθῶμεν πρὸς στιγμήν ὅτι τὸ χωρίον δὲν ἔχει ὑγιῶς. Ὡς ἴδωμεν δὲ πῶς οἱ Πραξιτελικοὶ διώρθωσαν αὐτό.

Ὁ κ. Fougères καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν διώρθωσαν τὸ Μούσα εἰς Μούσαι καὶ «avec cette légère correction», ὡς λέγουσιν, εὐρίσκουσιν ὅτι τὰ ἀνάγλυφα συμφωνοῦσι πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Πανσανίου! Παρατηρῶ ὅμως, ὡς ἤδη ἐπραξε καὶ ὁ κ. Bie (ξ. ἀ), ὅτι πρῶτον μὲν ἢ διορθώσις Μούσαι

39) Jahrbuch des Kais. D. Archaeol. Institut. Bd. III (1888) S. 296. Taf. 9, 29.

40) Πρὸς ἀντίγραφον ἐπιγράφων Μαρσούου ἐπὶ κατόπτρου ἐκ Πραξιτελίου: Monum. d. Inst. 9. 29, 2.

41) De Witte, Elite céramographique II, 93.

εἶνε ἀπίθανος ἕνεκα τῆς ἀμέσως προηγουμένης λέξεως *πεποιμένα*, ἣτις ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἦτο *πεποιημένα*. Δεύτερον δὲ ὅτι καὶ οὕτω διορθωθὲν τὸ χωρίον πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ συμφωνῆ πρὸς τὰς παραστάσεις τῶν πρὸ ἡμῶν ἀναγλύφων, ὡς *παρερχόμενον ἐν συγῇ τὸ κύριον πρόσωπον τῆς ὅλης παραστάσεως καὶ τοῦ μύθου, ἦτοι τὸν Ἀπόλλωνα*, ὅπερ εἶνε, φρονῶ, μέγιστον ἐλάττωμα. Ἀληθῶς, ἂν ὁ Πανσανίας εἶχε πρὸ αὐτοῦ τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, ἠδύνατο κάλλιστα νὰ περιγράψῃ αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ συντόμως κατὰ τὴν συνήθειάν του διὰ τεσσάρων μόνον λέξεων, ἦτοι «Μούσαι, Ἀπόλλων καὶ Μαρσούας ἀδῶν».

Τὸ ἀποκτὴν τῆς διορθώσεως ταύτης τοῦ κ. Fougères κατιδόντες ἄλλοι σοφοί, ὡς οἱ κ.κ. Robert, Th. Reinach, Waldstein καὶ Ame-lung, ἐπενόησαν ἑτέραν, ἔτι περιεργότεραν, διέξοδον.

Ὑπέθεσαν δηλαδὴ ὅτι ὁ Πανσανίας εἰσελθὼν εἰς τὸν ναόν, χωρὶς νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἑτέρων δύο πλακῶν Β καὶ Γ, ἐφ' ὧν αἱ «Μούσαι» (εἰς I καὶ 2), περιέγραψε μόνον τὴν πρώτην πλάκα Α, ἣτις κατ' αὐτοὺς ἀποτελεῖ τὴν πρόσωπον τοῦ βάθρου, καὶ ἔξελαβεν ἀπλούστατα, «tout simplement» ὡς λέγει ὁ κ. S. Reinach, τὸν φέροντα μακρὸν χιτῶνα Ἀπόλλωνα ὡς *γυναῖκα* ἦτοι Μούσαν, παρέλειπε δὲ ἐντελῶς τὸν Σκύθην ὡς ἄσημον πρόσωπον.

Ὁ κ. S. Reinach μάλιστα θεωρεῖ τοῦτο ὡς τεκμήριον τῆς ἀμαθείας (preuve de l'ignorance) τοῦ πτωχοῦ Πανσανίου, ὅστις ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἔγραφε ποτε τὸ πολύτιμον βιβλίον του, ἂν προησθάνετο ὅσα ἐκαστοτε γράφονται εἰς βῆρος του.

Εἶχον, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, τὸ εὐτύχημα νὰ διατελέσω ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τρία περὶ τρεῖς μαθητῆς ἐνός τῶν μνημονευθέντων ἀρχαιολόγων τούτων, γνωρίζων, ἐπομένως καλῶς τὸν ἄνδρα τοῦτον, δὲν διστάζω νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι, ἂν οἰοδηποτε μαθητῆς του ἐξεταζόμενος περιέγραφε τὸν πασίγνωστον κιθαρωδὸν Ἀπόλλωνα ὡς γυναῖκα, δὲν θὰ ἐλάμβανε δίπλωμα ἀρχαιολόγου παρ' αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ πιθανώτατα θὰ ἐπραττον καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς τῶν ρηθέντων ἀρχαιολόγων καθηγητῶν. Ἄλλ' ἔρωτῶ ὑμᾶς, ἂν τὸ λάθος ὅπερ δικαίως σήμερον δὲν θὰ ἐπετρέπετο οὐδ' εἰς ἀρχαριὸν ἀρχαιολόγον, ἂν, λέγω, εἶνε δίκαιον νὰ καταλογίσωμεν αὐτὸ εἰς τὸν Πανσανίαν, ὅστις καὶ εἶδε καὶ περιέγραψε καὶ καθ' ἐκαστὴν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν δεκάδας ἀγαλμάτων, ἑκατοντάδας ἀναγλύφων καὶ χιλιάδας νο-

μισμάτων καὶ ἀγγείων παριστόντων τὸν Ἀπόλλωνα ὑπὸ τὸν πασίγνωστον τοῦτον τύπον τοῦ κιθαρωδοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλως δὲ ὅσον ἀμαθῆ καὶ μύωπα ἂν φαντασθῶμεν τὸν ἐκαστοτε τόσα ἀκούοντα πτωχὸν Πανσανίαν, ἀνεμάλιστα οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δικαιώματος ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ταύτῃ περιπτώσει, δὲν νομιζετε ὅτι ἤρχουν οἱ παριστάμενοι τῷ Ἀπόλλωνι ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου Μαρσούας καὶ Σκύθης, ἵνα ἀμέσως καὶ βεβαίως ἀνακαλέσωσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ Πανσανίου τὸ τρίτον καὶ δὴ τὸ κυριώτατον πρόσωπον τοῦ μύθου, τὸν Ἀπόλλωνα, ὑπὸ τοῦ ὁποῦ *πάντοτε* συνοδεύεται ὁ Μαρσούας καὶ ὁ Σκύθης ἐπὶ πάντων ἀνεξεκλήτως τῶν ἀπειραριθμῶν μνημείων τῶν εἰς τὴν πασίγνωστον ἔριδα τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Μαρσούαν ἀναφερομένων; Πῶς λοιπὸν δυναμέθρα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι θὰ ἐξελάμβανεν αὐτὸν ὡς Μούσαν;

Ἐπὶ τοιούτων ἀδαιρέτων καὶ τολμηρῶν διορθώσεων τοῦ κειμένου, ἐπιτρέπατέ μοι δὲ νὰ προσθέσω καὶ ἀδίκων περὶ τοῦ Πανσανίου προυπαθέσεων, ἐστηρίχθησαν οἱ ἐκ παντὸς τρόπου θέλοντες νὰ ταυτίσωσι τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μαντινείας πρὸς τὸ βάθρον τοῦ Πραξιτελίου!

Ἄλλ' ἔρωτᾶται νῦν, ἀποτελοῦσι τοῦλάχιστον τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἀδιαφιλονίκητος βάθρον; Ἐπιτρέπατέ μοι, ὅσον καὶ ἂν πάντες ἐφεωρῶσαν τοῦτο ὡς ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, μγάλως ν' ἀμφιβάλλω. Ὅτι δ' ἔχω δίκαιον οὕτω σκεπτόμενος, θέλετε ἐννοήσῃ ἐν πρώτοις ἐκ τῶν ἐριδῶν εἰς ἃς προκειμένου περὶ τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους βάθρου περιεπλάκησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ οἱ Πραξιτελικοὶ, εἰς οὐδὲν κοινὸν καὶ ὀριστικόν, ἢ τοῦλάχιστον πειστικόν, συμπέρασμα καταλήξαντες, ἂν καὶ δὲν ἀφῆκαν τρόπον καθ' ὃν νὰ μὴ διέθεσαν, ἵνα βάθρον σχηματίσωσι, τὰς τρεῖς ταύτας πλάκας καὶ τὴν τετάρτην, ἣν οἱ πλείστοι προϋποθέτουσιν ὡς βεβαίως ὑπάρξασαν καὶ ἔκτοτε ἀπολεσθεῖσαν.

Οὕτως ὁ κ. Fougères ὑπέθεσεν ὅτι τὸ βάθρον ἦτο ἀκριβῶς τετράγωνον, ἐκαστῆς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ κοσμουμένης μόνον ὑπὸ μιᾶς τῶν πλακῶν ἀλλ' ὁ μὲν Overbeck ἀντιεῖπε, δικαίως, ὅτι καὶ ἂν ὡς Πομερανούς στρατιώτας παρατάξωμεν τὰ τρία ἀγάλματα τοῦ συμπλέγματος τῆς Ἀητοῦς καὶ τῶν τέκνων, ἄτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πανσανίου ἴσαντο ἐπὶ τοῦ ἐν Μαντινείᾳ βάθρου τοῦ Πραξιτελίου, τὸ μέγεθος τοῦ βάθρου τοῦ κ. Fou-

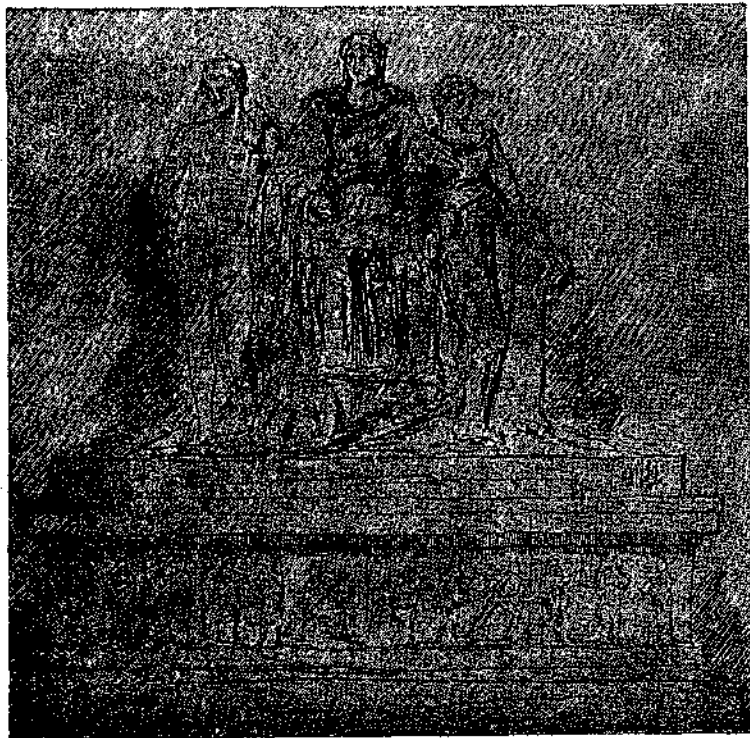
gères δὲν θὰ ἐπήρκει ἵνα στήσωμεν ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ κ. Waldstein εἶτι δικαιοτέρον παρετήρησεν, κατὰ τῆς γνώμης τοῦ κ. Fougères, ὅτι ἐπὶ βάθρου ἀγάλματος κατέχοντος τὸ ἐσώτερον μέρος τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ, οὔτε εἶθιζετο οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ τεθῶσιν αἱ παραστάσεις ἐπὶ πασῶν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας, διότι ἄλλως ὁ θεατῆς, ἵνα ἴδῃ τὰς τὸ βάθρον κοσμουσῶν παραστάσεις, ἔπρεπε νὰ περιέρχηται τὸ ἱερὸν ἄγαλμα, ὅπερ γενικῶς ἐτίθετο παρὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθρου τοῦ σηκοῦ, ἀνευ ἀρκετοῦ χώρου ἐπιτρέποντος, ἵνα ἀπὸ τινος ἀποστάσεως καταλλήλως δρώνται καὶ ἐκτιμῶνται τὰ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς ἀνάγλυφα τοῦ βάθρου, ἣτις ἕνεκα τούτου ἀφίετο ἀκόσμητος. Εἶνε δὲ καὶ ὅλως ἀπίθανον δι' ἐπετρέπετο τοιαύτη προσέγγις καὶ τοιοῦτος περίπατος τῶν θεατῶν περὶ τὸ βάθρον τοῦ ἐν τῷ ἄδύτῳ τοῦ ναοῦ ἱεροῦ ἀγάλματος.

Διὰ ταῦτα ὁ κ. Waldstein ἐθεώρησεν, ἐπὶ ἐτέρον μᾶλλον γνωστῶν παραδειγμάτων στηριζόμενος, ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες πλάκες ἐκόσμων μόνον τὴν ἐμπροσθίαν ὕψιν τοῦ βάθρου. Τοῦτο ὅμως πράξας κατήντησεν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον, κατασκευάσας βάθρον μήκους μ. 5,44 καὶ ἀνεγκασθεῖς οὕτω δι' ἀπαρδειγματίστου πλοῦτου ὑποθημάτων καὶ ἐπιθεμάτων ν' ἀξήσῃ ἀνάλογος καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ καὶ νὰ προϋποθέσῃ, πρὸς ἐπαρκῆ κάλυψιν τῆς ἐπιφανείας τοῦ βάθρου, ὅτι τὰ ἐπ' αὐτοῦ τρία ἀγάλματα ἦσαν κολοσσοὶ τεσσάρων μέχρι πέντε μέτρων ὕψους, ἐνῷ περὶ κολοσσῶν δὲν ὀμιλεῖ ὁ περιηγητῆς ἀλλὰ περὶ συνήθων ἀγαλμάτων.

Οὕτως ὁ κ. Waldstein ἐφαντάσθη καὶ κατεσκεύασε τεράστιόν τι μνημεῖον (Εἰκὼν 6),⁴² ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν τὸν κ. Fougères, οὗ τὴν γνώμην ὑπερήσπιζεν ὁ κ. Waldstein, νὰ γράψῃ ἐν τῷ τελευταίῳ ἐκδοθέντι συγγράμματι του εἰρωνικῶς ὅτι «Αἱ πρωτεύουσαι τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἠδύνατο νὰ ἀπενθύνθωσι πρὸς τὸν κ. Waldstein, ἵνα κοσμήσωσι, συμφώνως πρὸς τὴν σύγχρονον καλαισθησίαν, τὰ ἔρημα κενὰ τῶν πλατειῶν αὐτῶν. Ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι ὁ Πραξιτέλης θὰ παρεδέχετο τὴν μεγαλομανῆ καὶ ἐμφρακτικὴν ταύτην τέχνην, μάλιστα ἐν ναῷ μετρίων διαστάσεων, οὗ ὁ σηκὸς ἐμερίζετο εἰς δύο ἱερὰ χωριζόμενα δι' ἐσωτερικοῦ τοῖχου».

Τὰ ἄτοπα ἀμφοτέρων τῶν βάθρων, τοῦ τε τοῦ κ. Fougères δηλαδὴ καὶ ἐκείνου τοῦ κ. Waldstein, 42) Amer. Journ. VII, 1890 pl. I - II.

ἐξήγησε νὰ διορθώσῃ διὰ τρίτου σχεδίου ὁ ἀγγλος ἀρχαιολόγος κ. P. Gardner, μέσην ὁδὸν τεμῶν. Παρεδέχθη δηλαδὴ, ὡς ὁ Waldstein, ὅτι ἅπασαι αἱ πλάκες ἐκόσμου τὴν πρόσοψιν τοῦ βάρου, καὶ ὅτι αὐταὶ δὲν ἦσαν τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν ἀλλὰ τρεῖς, ὅσαι καὶ ἐσώθησαν. Οὕτω κατεσκεύασε βάρου μήκους μ. 4,08 ἀντὶ τῶν 5,44 τοῦ βάρου τοῦ Waldstein, ὑπέθεσε δὲ ὅτι ἡ πλάξ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ

Εἰκὼν 6.

Μαρσίου κατεῖχε τὸ κέντρον, ἐκατέρωθεν δ' ἦσαν αἱ δύο πλάκες τῶν Μουσῶν. (Ἰδὲ τὴν παρ' αὐτοῦ δημοσιευθεῖσαν εἰκόνα).

Ἀλλὰ καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο, οὗ τὸ μέγεθος μικρὸν ἔμετρίαζε τὰ ἑλαττώματα τοῦ κολοσσοῦ τοῦ Waldstein, ὄχι μόνον ἀπεκρούσθη διὰ πλείστων ἐπιχειρημάτων ὑπὸ τῶν κκ. Fougères καὶ Amelung, καταδειχθὲν ὡς ἐντελῶς ἀδύνατον ἔνεκα διαφόρων τεχνικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. P. Gardner ἐγκατελείφθη, ἐν ἔτος κατόπιν, ὡς πράγματι ἀδύνατον, πεισθέντος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Amelung. Ὁ τελευταῖος οὗτος πάλιν προέτεινε τὴν ἐξῆς τετάρτην διάταξιν τῶν πλακῶν, ἣτις ἔχει τοῦτο τὸ σπουδαῖον ὅτι στηρίζεται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν παρατηρή-

σεων αὐτοῦ τοῦ κ. Dörpfeld, οὗ πάντες γνωρίζομεν τὸ κύρος περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήματα, παρατηρήσεων τεχνικῶν, ἃς ἀδύνατον νὰ παρακάμψῃ οἰαδήποτε ἐρμηνεῖα καὶ διάταξις τῶν ἀναγλύφων τούτων.

Ὁ κ. Dörpfeld δηλαδὴ παρατήρησεν ὅτι τεχνικῶς ἡ δεξιὰ τῶν ὀρῶντι πλευρὰ τῆς πλακῆς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσίου (Α) σχηματίζει γωνίαν ὀρθὴν μετὰ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς

πλακῆς Β ἐφ' ἧς ἡ τοὺς δύο αὐλοὺς ἔχουσα Μοῦσα (Εἰκὼν 2). Ἡ ἄλλη ὁμοῦ πλάξ τῶν Μουσῶν Γ (Εἰκὼν 3) δὲν ἐφημιόζετο εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς πλακῆς Α τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Μαρσίου, ἀλλ' ἀπετέλει τὴν ἀντίθετον πλευρὰν ἐκείνης ἣν κατέχει ἡ πλάξ Β τῶν τριῶν ἄλλων Μουσῶν ἐπὶ τοῦ παραλληλογράμμου τετραπλευροῦ τὸ ὁποῖον ἐκόσμου τὰ ἀνάγλυφα.

Τὴν διάταξιν ταύτην ἐπικυροῦσιν, πλὴν ἄλλων τεχνικῶν παρατηρήσεων, τὰ ἐξῆς 1^{ον}, αἱ κάτω γραμμαὶ τῆς πλακῆς Α τοῦ Ἀπόλλωνος Μαρσίου, αἵτινες εἶνε πολὺ βαθύτερον εἰργασμένοι, ἢ αἱ τῶν δύο πλακῶν Β καὶ Γ τῶν Μουσῶν, μεθ' ὧν ἐπομένως ἀδύνατον νὰ εὑρίσκητο ἐπὶ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς τοῦ βάρου. 2^{ον} τὸ πλατύτερον περιθώ-

ριον ὅπερ κατὰ τὸ ἐν μόνον τῶν ἄκρων αὐτῶν παρουσιάζουσιν ἀμφοτέραι αἱ πλάκες Β καὶ Γ τῶν Μουσῶν, ἡ μὲν εἰς τὸ δεξιόν, ἡ δὲ εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς ἄκρον. Τὸ περιθώριον τοῦτο ἔχει τόσον ἀκριβῶς πλάτος ἐπὶ πλέον, ὅσον ἀμφοτέραι αἱ πλάκες ἐκέρδαινον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὰς πλάκας τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως.

Καὶ ταῦτα μὲν πάντα, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, εἶνε ὀρθὰ καὶ ἀνεπίδεκτα οἰασδήποτε ἀντιρρήσεως, ὡς ἐπὶ τεχνικῶν λόγων στηριζόμενα. Ὅτι ὁμοῦ διὰ τῆς διαθέσεως ταύτης τῶν ἀναγλύφων ἀπετέλεσθη **βάρου**, ἐπιτρέπατέ μοι καὶ πάλιν νὰ ἀμφιβάλλω. Ἀληθῶς ὁ κ. Amelung, ἵνα ἀποτελέσῃ οὕτω βάρου ἔχον τὰς ἀπαιτούμενας διὰ τὰ τρία ἀγάλματα διαστάσεις, προὑποθέτει ὡς βέβαιον ὅτι ἐλλείπει *μία καὶ μόνη πλάξ*,—ἀλλὰ τίς ἐγγυᾶται ἡμῖν ἀπολύτως ὅτι δὲν ἀπολέσθησαν πλείονες;—στηρίζει δὲ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ ταύτην ἐπὶ τῆς κοινῶς παραδεκτῆς γνώμης, ὅτι αἱ ἐπὶ τῶν δύο διασωθεισῶν πλακῶν γυναῖκες εἶνε αἱ ἐξ τῶν *ἐννέα Μουσῶν*. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν θὰ φανῆ ὑμῖν παράδοξος ὁ ἰσχυρισμὸς ἐκ πρώτης ὄψεως, ἃς μοι συγχωρηθῆ νὰ εἶπῶ ὅτι αἱ δύο τοῦλάχιστον τῶν ἐξ ἐξ ἡμῶν «*Μουσῶν*», καὶ δὴ αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραστάσεων εὑρισκόμεναι, (ἀριθμ. 5 καὶ 8) δὲν εἶνε Μοῦσαι. Τοῦτο θέλομεν καταδείξει κατόπιν ἐρμηνεύοντες τὸ σύνολον τῶν παραστάσεων.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρατηροῦμεν ὅτι οὔτε αἱ δύο αὐταὶ «*Μοῦσαι*», οὐδ' αἱ λοιπαὶ τέσσαρες κρατοῦσι τὰ τυπικὰ ὄργανα ἐκεῖνα καὶ σύμβολα, ἃτινα χαρακτηρίζουσι πάντοτε τὰς Μούσας, ὅσάκις αὐταὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸν τυπικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐννέα, τὸν ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων καθιερωθέντα. Τὰ σύμβολα, ἃτινα τρεῖς τῶν Μουσῶν ἡμῶν κρατοῦσιν, εἶνε πάντα *μουσικῆς ὄργανα* ἢ μία μάλιστα αὐτῶν κρατεῖ μουσικὸν ὄργανον παράδοξον καὶ πρωτοφανοῦς σχήματος, οὐδέποτε ἀπαντῶν ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου μνημείου εἰς χεῖρας μίας τῶν ἐννέα Μουσῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶμεν κατόπιν.

Νῦν ἀρκοῦμεθα παρατηροῦντες ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οὕτω συμπληρῶν τὸ κενὸν τοῦ βάρου κ. Amelung παρατηρεῖ περὶ τῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα καὶ ὀρθότατα, ἃτινα καὶ μόνον θὰ ἤρχοντο ἵνα σαφῶς ὑποδείξωσι τὸ ἀτυχὲς τῆς γνώμης αὐτοῦ: «*Τὸ μόνον ὅπερ δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰπώμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν διασωθεισῶν πλακῶν, εἶνε ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως τοῦ μνημείου παρά-*

στασις οὔτε κατ' ἔννοιαν οὔτε κατὰ τύπους ἦτο *συμμετρική, ὅπερ μᾶς κινεῖ εἰς ἐκπληξιν καὶ μᾶς φαίνεται παράδοξον, διότι, ἐφ' ὅσον ἐξικουῦνται νῦν αἱ γνώσεις ἡμῶν, αἱ πρὸς τοιούτους σκοποὺς παραστάσεις πάντοτε καὶ καθ' ὁλοκληρίαν εἶνε συμμετρικῶς διατεθειμέναι ἐπὶ τῶν μνημείων*». Παράδοξον ἐπίσης φαίνεται τῷ κ. Amelung, πάνν δικαίως, ὅτι αἱ «*Μοῦσαι*» τῶν δύο πλαγιῶν πλευρῶν τοῦ βάρου τοῦ οὐδόλως λαμβάνουσι μέρος κατ' ἔννοιαν καὶ σχῆμα πρὸς τὴν παράστασιν τῆς κυρίας ὄψεως.

Οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Amelung ἐπινοηθὲν βάρου εἶνε τοιοῦτον, ὥστε αὐτὸς οὗτος «*δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐκπληξιν καὶ ἀπορίαν αὐτοῦ*» διὰ τὸ παράδοξον καὶ ἀσύνδετον τῶν παραστάσεων, δυστυχῶς δὲ χωρὶς τοῦτο νὰ φέρῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πιθανὸς οὐχὶ μία ἀλλὰ πλείονες πλάκες ἀπολέσθησαν, ὁπότε ἐντελῶς καταστρέφεται καὶ τὸ βάρου αὐτοῦ ὡς ἀποκτῶν πολὺ μείζονας διαστάσεις τῶν διὰ τὰ τρία Πραξιτέλεια ἀγάλματα τῆς Μαντινείας ἀπαιτουμένων.

Ἄλλη πρότασις σχήματος βάρου δὲν ὑπάρχει, διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον ὅτι ἐξηγητήθησαν πάντες οἱ δυνατοὶ τρόποι καὶ τὰ μεγέθη βάρου, ἃτινα ἐπιτρέπουσιν αἱ διασωθεῖσαι πλάκες, σὺν τῇ προσθήρῃ μίας ἔτι, καὶ τούτο χωρὶς νὰ κατορθωθῆ νὰ διατεθῶσι κατὰ τρόπον παρέχοντα σχῆμα βάρου, ἀνεπίδεκτον σπουδαίων ἀντιρρήσεων ὅπερ ἤγαγεν, ἐμὲ τοῦλάχιστον, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἴσως τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα οὐδέποτε ἀπετέλεσαν βάρου ἀγάλματων, ἀλλ' ἄλλο τι ὅπερ δέον νὰ ζητήσωμεν καὶ ὅπερ πρέπει κατ' οὐδεμίαν τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούῃ.

Ἐρχομαι νῦν εἰς τὴν λεγομένην *Πραξιτέλειον* τεχνοτροπίαν τῶν ἀναγλύφων: ἀλλὰ περὶ ταύτης θεωρῶ ματαίαν πᾶσαν ἐπανάληψιν τῆς συζητήσεως. Ἀληθῶς, ὅταν λίαν πεπειραμένοι καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, οἱ οἱ Overbeck, Hirschfeld, Bie, Hauser, Klein καὶ ὁ «*δόκιμος Γερμανὸς ἀρχαιολόγος*» τοῦ Overbeck, εἴτε ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως κρίνοντες—ἦτις σπανίως, ὡς γνωρίζετε, ἀπατᾷ.—εἴτε μετὰ ὄριμον μελέτην γράφοντες, ἀποφαίνονται ὅτι ὄχι μόνον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Πραξιτέλους, ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸν Β', κατ' ἄλλους μάλιστα εἰς τὸν Α', π. Χ. αἰῶνα, ὄντα ἄπλως ἀντίγραφα καλῶν, πιθανῶς Πραξιτέλειων πρωτοτύπων, δὲν δυνάμεθα, ὅσον καὶ ἂν οἱ ἀντιφρονούντες εἶνε

ἐπίσης σοφοὶ καὶ δόκιμοι ἀρχαιολόγοι, νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ μόνῃ τῆς τεχνοτροπίας ταύτης ἵνα ταυτίσωμεν τὸ μνημεῖον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἀναφερόμενον βᾶθρον τοῦ Πραξιτέλου. Εἶνε μάλιστα ἄξιον ψυχολογικῆς παρατηρήσεως ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἀδιστακτικῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀκμαίαν τέχνην τοῦ Πραξιτέλου, ἀλλ' ὅτι πάντες κατέφυγον εἰς τὴν διέξοδον τοῦ νὰ κηρύξωσι τὰ ἔργα ταῦτα οἱ μὲν ὡς ὄντα ἔργα τῶν νεανικῶν, οἱ δὲ ὡς τῶν γεροντικῶν χρόνων τοῦ Πραξιτέλου, καὶ οἱ πλείστοι ὡς ἔργα ἄτινα μόνον ἐσχέδιασεν ὁ Πραξιτέλης, ἐξετέλεσεν ὁμοῦ ἀδέξιος μαθητὴς αὐτοῦ, οὐ πάντα τὰ λάθη δὲν ἠδυνήθη νὰ διορθώσῃ ὁ περιφημὸς καλλιτέχνης. Ἄλλοι τέλος ὑπέθεσαν ὅτι εἶναι μεταγενέστεραι ἐπιδιορθώσεις τοῦ βᾶθρου τοῦ Πραξιτέλου. Πάντα δὲ ταῦτα κατ' εἰκασίαν, χωρὶς οὐδένα ὑπαινιγμὸν, οὐδὲν πρὸς τοῦτο δικαίωμα νὰ παρέχῃ τὸ κείμενον τοῦ Πausανίου.

Φρονῶ δὲ ἀδιστακτικῶς ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ ρηθὲν χωρίον τοῦ Πausανίου, ὅπερ πάντως ἐπηρέασε τὰς σκέψεις τῶν Πραξιτελικῶν ἀρχαιολόγων, οὐδεὶς θὰ ἐσκέπτετο νὰ θεωρήσῃ ὡς Πραξιτέλεια ἔργα τὰ τοιαῦτα χονδροειδῆ λάθη περιέχοντα, οἷα π. χ. ἡ στρεβλῶς τεθεῖσα ἀριστερὰ χεὶρ τοῦ Σκύθου ἥτις οὐχὶ ἐπαρκῶς ἐτέθη κατόπιν χαμηλότερον, ἢ ἀνατομικῶς στρεβλὴ καὶ παρὰ φύσιν στροφή τοῦ στήθους τοῦ Μαρσίου, οἱ χονδροειδέστατοι καὶ πᾶν ἄλλο ἢ Πραξιτέλεια πόδες τῆς ἀδούσης Μούσης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ σχεδὸν ἑτερόφθαλμον τῆς Μούσης ἀριθ. 4 (Πλάξ Β), πρὸς δὲ τόσαι ἄλλαι ἀτέλειαι καὶ λάθη ἀμέσως ἐνοχλοῦντα παντὸς καλλιτέχνου τὸ βλέμμα.

Βεβαίως καὶ ἐπὶ τελειοτάτων ἔργων τῆς ἀρχαίας πλαστικῆς, οἷα π. χ. τὰ Φειδιακὰ ἀνάγλυφα τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ἀπαντῶσιν ἐνίοτε ἀτέλειαι τινες τεχνικαὶ ἀνάλογοι

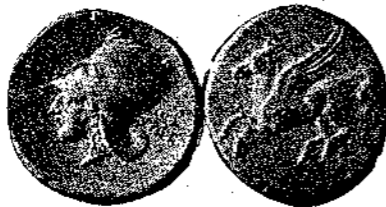
πρὸς μικρὰ τινα στίγματα προσώπου καλλίστης παρθένου. Τὰ ἐλαττώματα ὁμοῦ τῶν ἀναγλύφων τῆς Μαντινείας δὲν εἶναι τοιαύτης φύσεως, ἀλλ' αὐτόχρομα χοιράδες δυσμορφίας, ἃς βεβαίως δὲν θὰ ἠνείχθῃ οὐδ' ἐργαστήριον πολὺ ὑποδεέστερον ἐκείνου τοῦ Πραξιτέλου.

Ἄν δὲ ἐν τῇ συζητήσῃ ταύτῃ εἶχεν ἄξιαν τινὰ ἢ γνώμη νομισματικῆ ἐπὶ εἰκασίαν ἤδη ἐξασκούντος τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ περὶ τὴν γνώσιν τῆς ἀρχαίας τεχνοτροπίας ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τῶν νομισμάτων, ὧν ἡ τέχνη δὲν ἀπατᾷ ὡς ἡ τῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων δι' ἀρχαϊσμῶν καὶ ἀντιγραφῶν, ὁ νομισματικὸς οὗτος θὰ ἔλεγεν ὑμῖν ὅτι ἀνώτατον χρονολογικὸν ὄριον τῆς τεχνοτροπίας τῶν ἀναγλύφων τούτων τῆς Μαντινείας θεωρεῖ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ., καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἀναγνωρίζει ἀπομιμήσεις μόνον, — καὶ δι' ὑπὸ χειρὸς οὐχὶ ἐξησημένης, ἀλλ' ὅπως ἀδείου καὶ εἰς πολλὰ σφάλματα ὑποπιπτούσης, — ὠραίων τύπων Πραξιτελείων τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ., τύπων ἔξ ἐκείνων οἵτινες κοινῶς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας μετὰ τὸν Πραξιτέλην ἀντεγράφοντο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα ἐν ταῖς πόλεσιν ἔνθα, ὡς ἐν Μαντινείᾳ, ὑπῆρχον πρωτότυπα ἔργα τοῦ περιφημοῦ τούτου καλλιτέχνου.

Ὅλωσθήποτε νομίζω ὅτι τὰ ἤδη ρηθέντα ὑπεραρκοῦσιν, ἵνα πλέον ἢ ἀμφίβολον καταστήσωσι τὴν γνώμην τῶν Πραξιτελικῶν, ὅτι ἀνεκαλύφθησαν τὰ τὸ ἐν Μαντινείᾳ βᾶθρον τῶν ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλου ποιηθέντων ἀγαλμάτων κοσμοῦντα ἀνάγλυφα. Ἐπομένως ἐπιτρέπεται, μάλιστα δὲ καὶ ἐπιβάλλεται ἡμῖν, νὰ ζητήσωμεν τὴν δι' ἄλλων περὶ τῆς Μαντινείας πηγῶν ἐξήγησιν τοῦ μνημείου, ἐξήγησιν ἥτις δέον κατ' οὐδεμιᾶς τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεων νὰ προσκρούσῃ.

Περὶ τούτου πραγματευόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

I. Ν ΣΒΟΡΩΝΟΣ

ΒΙΩΝΟΣ

ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ

*Ἀποσπερίτη, φῶς χρυσὸ τῆς Ἀφρογεννημένης,
Ἀποσπερίτη, τῆς σεμνῆς νότιας στολίδι φαντακτό,
ποῦ ἂν ἡ Σελήνη σὲ νικᾷ, μὲς σιάστρα πρῶτο βγαίνεις,
χαῖρε, καλέ μου κίβσο γὰρ μπρὸς σιῆς βοσκοῦλλας ξενυκτῶ,
γὰ τὸ φεγγάρι φέγγε μου ἐσὺ βλέπεις, ἐκεῖνο
σήμερα πρωταρχίνησε κ' ἐβούτησε νωρὶς νωρὶς·
δὲν ἔρχομαι γὰρ φονικό, μηδὲ διαβάτες γδύννω,
μόν' ἀγαπῶ! κ' εἶναι καλὸ καημένους νὰ παρηγορῆς.*

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΟΤΑΝ ΗΜΟΥΝ ΔΑΣΚΑΛΟΣ...

H.

Είχα μὲν τὸ θάρρος νὰ γείνω μαθηματικός, νὰ τὸ ἐπιχειρήσω τοῦλάχιστον· ἀλλὰ τὸ θάρρος μου δὲν ἐφθασε μέχρι τῆς μαγειρικῆς. Ἐπροτίμησα νὰ ζῆσω χωρὶς μαγειρικὴν ἢ τοῦλάχιστον μὲ στοιχειώδη καὶ πρωτογενῆ μαγειρικὴν. Μαγειρεῖνμα ἔτρωγα μόνον ὅταν κανεὶς τῶν χωρικῶν μ' ἐκάλεε εἰς γεῦμα ἢ διαν, κυνηγῶν, ἔφθανα μέχρι τῶν πανδοχείων τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ. Κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐτροφεύμην μὲ τὸ κυνήγι μου, ψηθόμενον προχειρῶς ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἢ μὲ αὐτὰ καὶ τυρόν. Συνήθως δ' ἔγευμάτιζα καὶ εἶδινον εἰς τὸ καφενεῖον, ἀναθέτων εἰς τὸν καφεπώλην νὰ μαθήσῃ καὶ ψήσῃ τὰ θηράματα. Ὡς τραπεζομάνδηλον μου ἐχρησίμευον φύλλα δένδρου.

Τότε ἢ πρὸς τὸ κυνήγι ἀγάπη μου ἔφθασεν εἰς ἀληθῆ μανίαν. Ἐνῶ ἐδίδασκα, οἱ δύο μου σκύλλοι ἐκάθηντο ἐκατέρωθεν τῆς ἔδρας, ὡς σφίγγες, καὶ τὸ δίκαννον ἦτο ἀνηρητημένον εἰς τὸν τοῖχον δίπλα μου, διὰ νὰ τὸ ἔχω πρόχειρον. Διότι μὲ κατελάμβανον αἰφνίδιοι κυνηγετικοὶ παροξυσμοί, ὅταν ἤκουα ψιθύρισμα κίχλας ἢ ἀρπάζων τὸ δίκαννον ἔτρεχα ἔξω, ἀφήνων τοὺς μαθητὰς νὰ ἀλληλοδιδάσκωνται ἢ νὰ χοροπηδοῦν, κατὰ τὴν νέαν μέθοδον πάντοτε. Τὸ μάθημα διήρκει ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον. Οὔτε βροχή, οὔτε καύσων μὲ ἠμπόδιζε. Ἐτρέχα ὡς δαιμονισμένος εἰς τοὺς κάμπους καὶ τὰ βουνά, πυροβολῶν κατὰ παντὸς πτερωτοῦ, μεγάλου ἢ μικροῦ, φαγωσίμου ἢ μὴ, κατὰ τῶν κοράκων, ὅπως καὶ κατὰ τῶν σπουργιτῶν. Καὶ τόση ἦτο ἡ ἀπληστία μου, ὡστε, ἐπιστρέφων μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐπυροβολοῦν κατὰ τῶν νυκτερίδων καὶ τῶν γλαυκῶν. Μὲ κατέλαβε δὲ καὶ μία περιέργεια νὰ φάγω ἐξ ὅλων τῶν θεωρουμένων μὴ φαγωσίμων πτηνῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν μερῶν ἐκείνων εἶχον γείνειν κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις παμφάγοι καὶ οὐδόλως τοὺς ἐξέπληττεν ἡ περιέργειά μου. Ἐσπέραν τινὰ καθ'

* Ἴδε σελ. 306.

ἦν ἔτρωγα εἰς τὸ καφενεῖον γλαυκα ψηθὴν μὲ πρόσθειν τινα ἐπιδείξεως. οἱ παρακαθήμενοι χωρικοὶ μου εἶπον :

— Ἐμεῖς τρώμε καὶ νυκτοκοράκους καὶ λούπιδες, δάσκαλε.

— Νυκτερίδες τρώτε;

— Σὰν τύχουνε, ἀπήντησε μειδιῶν ὁ καφεπώλης.

— Τότε τί δὲν τρώτε; ἠρώτησα μὲ πείσμα.

— Ὅ,τι δὲν ἔχομε.

Ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου ὑφούντο ἀπὸ τὸν κήπον τῆς Φωτεινῆς μία μεγάλη συκαμινέα καὶ διάφορα ἄλλα δένδρα. Ἐνῖτο δὲ ὅταν ἐνεφανίζετο ἐπ' αὐτῶν κίχλα τις ἢ ἄλλο πτηνόν, δὲν ἐλάμβανα τὸν κόπον νὰ ἐξεέλθω· ἀλλὰ διακόπτων τὸ μάθημα, ἔλεγα «μὰ στιγμῆ!» πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἤρπαζα τὸ δίκαννον κ' ἐπυροβολοῦν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἔδρας ἢ ἀπὸ τὸ παράθυρον. Αἱ παρενθέσεις αὗται ἦσαν λίαν τερπναὶ διὰ τοὺς μαθητὰς, οἵτινες ἠμιλλῶντο ποῖος νὰ πρωτοτρέξῃ νὰ φέρῃ τὸ θήραμα, οὕτως ὡστε πολλάκις ἐξήρχοντο ὅλοι ἐν ἀλλαλαγμῶ, παρακολουθούτων τῶν σκύλλων. Τοῦτο ὁμως βαθμηδὸν τοὺς ἀπεθρόασεν, ὡστε ἤρχισαν περὶ τὰ τέλη τοῦ σχολικοῦ ἔτους νὰ καταχρῶνται ὀλίγον τὴν ἀδυναμίαν μου. Διὰ νὰ μείνουν μόνοι, ἀνεφάνον αἴφνης :

— Δάσκαλε, δάσκαλε, ἓνα πουλί, ἓνα μεγάλο πουλί!

— Ποῦ;

— Ἐτέρωσε, πάει πρὸς τὰ κάτω.

Ὁ διδάσκαλος δὲν ἠθέλε περισσότερον διὰ νὰ ὀρμήσῃ ἔξω. Καὶ ἔστιν ὅτι, ἀντὶ νὰ λείψῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀπουσίαζεν ἐπὶ ὄραν ὄλην ἢ καὶ ὠρας. Τὴν δὲ φροντίδα τῶν μαθημάτων ἀφήνα εἰς τὴν «νέαν μέθοδον», ἣτις ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἐλευθέρη ἀλληλοδιδασκτικὴ ἢ αὐτοδιδασκτικὴ μέθοδος.

Μὲ τὸν βίον τοῦτον εἶχον καταντήσει ὡς ἀγριάνθρωπος, ζῶν ἐκ τῆς θήρας. Τὸ πρόσωπόν μου εἶχε μαυρίσει καὶ ἡ κόμη μου ἔφθανε σχεδὸν μέχρι τῶν ὠμων μου. Κύρως ἄλλως δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ χωρίον, πλὴν

ἐκείνων οἵτινες ἐκούρευον τὰ πρόβατα.

Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς κυνηγετικὰς μου ἐκδρομὰς συνήτησα, μακρὰν τοῦ χωρίου, εἰς μίαν ἄδὸν ἐρημιάν, τὴν Φωτεινὴν.

— Δόξα τῷ Θεῷ, ἀνεφώνησα μειδιῶν, ποῦ σὲ συναντῶ ἔδῳ, γιὰ νὰ μοῦ πῆς τί ἔχεις μαζὴ μου καὶ μ' ἐχθρεύεσαι τόσον.

Ἄλλ' αὐτή, αὐστηρὰ τὸ ἦθος καὶ χαμαὶ βλέπουσα, ἠθέλησε νὰ περάσῃ χωρὶς νὰ μοῦ δώσῃ ἀπάντησιν.

Τῆς ἔφραξα τὸν δρόμον :

— Θὰ μοῦ πῆς. Εἶνε ἀδικον νὰ ἐχθρεύεσαι ἓνα ἄνθρωπον, ποῦ κακὸ δὲν σοῦ ἔκαμε, καὶ νὰ μὴν τοῦ λὲς τὸ γιατί.

— Θὰ μ' ἀφήσῃς νὰ περάσω; εἶπεν ἡ κόρη κάμνουσα ταχεῖαν στροφὴν διὰ νὰ διέλθῃ.

Ταχύτερος ὁμως ἐγὼ, εὐρέθηκα πάλιν πρὸ αὐτῆς.

— Θὰ μ' ἀφήσῃς, σοῦ λέω; ἐπανέλαβεν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ τόπος τῆς φωνῆς τῆς ἦτο ἀπειλητικός, τὰ χεῖλη τῆς τὸν διέψευσαν μὲ μίαν ἐκρηξιν γέλωτος.

— Δὲν εἶσαι λοιπὸν κακὴ δλότεια; Καὶ τί ὠραία ποῦ γελᾶς!

Καὶ ἐνθαρρυνθείς ὑπὸ τοῦ γέλωτος ἐκείνου, ἤπλωσα αὐθάδη χέρια, τὰ ὁποῖα ὁμως ἐν βλέμμα τῆς αὐστηρότατον ἀπελείθωσε :

— Τὰ χέρια νὰ τὰ μαζέψῃς, μοῦ εἶπε μὲ τόνον μὴ ἀφήνοντα ἀμφιβολίας περὶ τῆς σοβαρότητός του, γιατί σὺννω φωνὴ καὶ θὰ τὸ μετανοήσῃς! Τρία ξαδέφριά μου εἶν' ἐπαὲ παρακάτω στ' ἀμπέλια.

Καὶ ἐπαφελθηθεῖσα τὴν στιγμιαίαν κατάπληξιν μου διέβη. Ἐγὼ δὲ, ἀποπειραθείς νὰ τὴν ἀκολουθήσω, τῆς ἐφώναξα μὲ φωνὴν ἱκευτικῆν :

— Λοιπὸν, Φωτεινὴ, δὲν θὰ γενοῦμε φίλοι, ποτέ, ποτέ;

Ἐστράφη μὲ χαριέστατον κίνημα πτηνοῦ καὶ μειδιῶσα μοῦ εἶπε :

— Ποτέ!

— Τόση ὁμορφιά καὶ τόση κακία πὼς βρῖσκονται μαζὴ;... Δὲν μοῦ λὲς τί σοῦκαμα;

— Ἐτσὸ θέλω!

Καὶ ἀφοῦ ἐπροχώρησεν ἀκόμη βήματα τινα, ἐστράφη καὶ γελῶσα :

— Ἀλήθεια, εἶντα κάνει ὁ μπάρκας; ἠρώτησε.

— Ποιὸς μπάρκας;

— Ὁ ἄλλος δάσκαλος, καλέ.

Ἐγέλασα καὶ ἐγὼ, διότι μοῦ ἐφάνη πολὺ ἀρμόζουσα ἢ προσωνυμία «μπάρκας», ἣτις

ἐν Κρήτῃ ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τοὺς αἰθίσιος. — Μὰ τί μπάρκας!

Ταπεινώσας δὲ τὴν φωνὴν καὶ σοβαρευθείς, τῆς εἶπα :

— Καὶ ὅμως τὸν ἀγαπᾶς.

Ἐμειδιάσεν αἰνιγματῶδες μειδίαμα καὶ ἀπεμακρύνθη, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ. Ἦτο ἄλλως κайρός, διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠκούσθησαν βήματα ἀνθρώπων.

Εἶχα πολλὰς ἐβδομάδας νὰ τὴν ἴδω. Μετὰ τὴν ὀξὴν, τὸ ἔβαλα πείσμα νὰ πραγματοποιήσω τὰς ὑποψίας αἵτινες ἐβασάνιζαν τὸν συνάδελφον· ἀλλὰ τὸ πείσμα μου δὲν ἀντέσχεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐπίμονον δυσμένειαν τῆς Φωτεινῆς, ἣτις ἠθέλε, φαίνεται, νὰ βασανίζῃ τὸν ὑφιστάμενον, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ ἐνθαρρύνῃ τὸν προϊστάμενον νὰ προσποῖται πρὸς ἐκεῖνον ὅτι ἠγάπα ἐμὲ καὶ πρὸς ἐμὲ νὰ δεικνύῃ ὅτι δὲν ἠγάπα κανένα καὶ πρὸ πάντων ἐμὲ. Τοιαῦτα φιλάρεσκα τεχνάσματα ἐκ μέρους μιᾶς χωριατοπούλας θὰ μοῦ ἐφαίνοντο ἀπίστευτα, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου. Ἐπέμεινα ὁμως ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἀκόμη νὰ ἐμφανίζομαι εἰς τὸ παράθυρον καὶ νὰ ξεροβήχω, οὐχὶ διότι ἤλπιζα πλέον, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνισχύσω τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ διδασκαλοῦ. Καλλίτερα δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκδικηθῶ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐξεδήλωσε τόσον ζωηρὰν ἀντιπάθειαν, ὡστε, διὰ νὰ ἐπιμείνω περισσότερον, ἔπρεπε νὰ εἶμαι ἐρωτευμένος εἰς τὰ σωστά. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄλλως δὲν ἀνεφάνη πλέον εἰς τὸν κήπον, ὡς διὰ νὰ μοῦ δεῖξῃ ἐμφανέστερον ὅτι δὲν ὑπέφερε νὰ μὲ βλέπῃ.

Ἐγὼ δὲ ἐπανῆλθα εἰς τὴν παλαιὰν καὶ πραγματικὴν μου ἀγάπην, τὸ κυνήγι, τὸ ὁποῖον εἶχα παραμελήσει ὀλίγον χάριν ἐκείνης· καὶ εἰς τὰς τέρεφεις αὐτοῦ θὰ ἐλησμόνων καὶ αὐτὴν τὴν ἔπαρξίν τῆς, ἀν δὲ μοῦ τὴν ἐνεθύμιζον οἱ κοῖλοι καὶ περιούσιοι ὀφθαλμοὶ τοῦ συναδέλφου, ὅστις, βασανιζόμενος, φαίνεται, ὑπὸ αὐπνιῶν, ἐξήρχετο πολλάκις τὴν νύκτα καὶ ἔπλανατο ὡς φάντασμα.

Ἀλλὰ, κατὰ τὴν τελευταίαν συνάντησίν μας, ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐφάνη τόσον χαριτωμένη, τόσον θελκτικὴν πονηρίαν εἶχον τὰ ὠραία τῆς μάτια καὶ τόσην μαγεῖαν ἢ φωνὴν τῆς, μάλιστα ὅταν ἠθέλε νὰ φανῇ αὐστηρὰ καὶ πεισιωμένη, ὡστε ἀπεμακρύνθη σугκεκλινημένος. Τί αἶνιγμα ἦτον αὐτὸ ἐπὶ τέλος; Τί ἐσημαινεν ἐκεῖνο τὸ ἀόριστον μειδίαμα, ὅταν τῆς εἶπα ὅτι ἀγαπᾶ τὸν «μπάρκας»;... Μήπως τὸν ἀγαπᾶ τῶντι; Ἡ σκέψις αὕτη ἐπανῆλθε πολ-

λάκις εις τὸ πνεῦμα μου. Καὶ τόσον ἦμιον ἀφηρημένος, ὥστε ἔφθασα μέχρι τῆς παραλίας χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶ ὅτι εἶχα ἐξέλθει διὰ νὰ κληρονομήσω. Ὅταν δὲ τὴν ἐσπέραν, ἐπιστρέφων, συνήνησα τὸν συνάδελφον, ἠσθάνθη ἐν τῇ ψυχῇ μου ἀναβρασμὸν μίσους, ὅμοιον τοῦ ὁποῦ δὲν εἶχα αἰσθανθῆ ἀκόμη. Θάχη γούστο νάργισω κ' ἐγὼ τῶρα νὰ τὸν ζηλεύω! Νὰ ζηλεύωμεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον διὰ μίαν, ἣτις μᾶς περιφρονεῖ καὶ τοὺς δύο!

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι μὲ κατέλαβεν ζοηρὰ ἐπιθυμία νὰ ἐπανίδω τὴν Φωτεινὴν. Ἄντι δὲ ὅπως ἄλλοτε, κατὰ τὰς ἑορτάς, νὰ μεταβαίνω εἰς τὰ Χανιά ἢ νὰ κάνω μακρυνὰς κληρονομίας ἐκδρομὰς, ἔμενα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὴν βλέπω ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμήν κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας. Καὶ τὴν ἔβλεπα, ἀλλ' αὐτὴ πάλιν ἐπιμόνως ἀπέφηνε τὸ βλέμμα μου καὶ τὴν συνάντησίν μου Ἀπετόλμησα μάλιστα νὰ διέρχωμαι κατ' ἐπανάλησιν ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς, μὲ κίνδυνον νὰ κινήσω τὰς ὑποψίας τῶν γειτόνων ἢ τῶν συγγενῶν τῆς ἀλλ' εἰς μάτην ἤλπισα νὰ φωνάξῃ καὶ πρὸς ἐμὲ ἀπὸ τὸ παράθυρον «Δάσκαλε! δάσκαλε!» Ὁσάκις μὲ βλεπεν, ἀπεσύροτο ἀγρωπῆ καὶ δὲν ἀνεφαίνετο πλέον. Ἐσπέραν τινὰ τὴν ἐπρόφθασα εἰς τὸ παράθυρον καθ' ἣν στιγμήν ἐπότιζε μίαν γάστραν.

— Καλησπέρα, Φωτεινὴ, τῆς ἐπιθύρισα καὶ ἐσταμάτησα, διότι ἀληθῶς ἦμιον τόσον συγκρατημένος, ὥστε ἐδυσκολευόμην νὰ προχωρήσω. Δὲν μοῦ πετᾶς ἕνα λουλοῦδι κ' ἔμένα;

— Σοῦ ρίχτω ὅλη τὴ γάστρα, ἄνε θές, μοῦ ἀπῆντησε, χωρὶς νὰ μειδιάσῃ.

Καὶ ἐφαίνετο ἐτοιμὴ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπειλήν τῆς.

Μετά τινας ἑβδομάδας προσεκλήθη ἐν ἑνα γάμον. Μεταξὺ δὲ τῶν προσκεκλημένων ἦτο καὶ νέος τις, εἴκοσι δύο περίπου ἔτων, τὸν ὁποῖον πρῶτην φοράν ἔβλεπα καὶ τοῦ ὁποῦ τὸ κάλλος μοῦ ἔκαμεν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν. Ἦτο ὑψηλὸς καὶ κομπὸς, μὲ τὴν φυσικὴν τῶν θρενῶν μας κομπούτητα, μελαγχροῦς μὲ λεπτά καὶ εὐγενῆ χαρακτηριστικὰ καὶ μάτια μαύρα καὶ μεγάλα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπαιξε μία διηνεκῆς ἀκτινοβολία. Ὡμίλει οἰκείως μὲ τὸν πατέρα τῆς Φωτεινῆς καὶ ὑπέθεσα ὅτι ἦσαν συγγενεῖς. Ἐπειτα τὸν εἶδα νὰ σύρῃ τὸν συγγενὸν μὲ τὴν Φωτεινὴν, ἣτις μοῦ ἐφάνη ὅτι δὲν τὸν ἔβλεπε μόνον μὲ συγγενικὸν βλέμμα.

— Ποῦς εἶνε αὐτός; ἠρώτησα.

— Εἶνε ξενοχωριανός, μοῦ ἀπῆντησε ὁ χω-

ρικός πρὸς δὲν ἀπετάθη ἀπὸ τὸ Πρασέ. Καὶ ἀφοῦ διὰ τῆς χειρὸς μου ἔδειξεν ὑψηλὰ ἐπὶ τῆς κλιτύς τῶν Λευκῶν ὄρεων, συνεληρώσε τὰς πληροφορίες του:

— Εἶνε γυιὸς τοῦ Σαυριογιάννη. Ὁ κύριος του λογαριάζεται γιὰ καλλίτερος νοικοκύρης τοῦ Πρασέ. Ἦτονε καὶ καλὸς στὸν πόλεμον. Μὰ κ' ὁ γυιὸς του φαίνεται πῶς θὰ τοῦ μοιάσῃ. Ὁμορφος ἄντρας κατασταίνεται.

— Καὶ εἶνε συγγενῆς μὲ τὴν κοπελιὰ ποῦ χορεύει;

— Ὅχι... Γιαῖντα ρωτᾷς; εἶπεν ὁ χωρικός, προσβλέψας με ὑπόπτως.

— Μοῦ φάνηκε πῶς μοιάζοντε, εἶπα, μὴ εὖρων τίποτε ἄλλο νάπαντήσω. Καὶ πῶς τονε λένε τὸ νέο;

— Σταυριανό.

Ὁ χορὸς εἶχεν ἀνάψει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ Φωτεινὴ, ἀκούραστος, ἐξηκολούθει νὰ χορεύῃ μετὰ τοῦ Σταυριανοῦ, χωρὶς νὰ ρῆθῃ τὸ ἐλαχιστον βλέμμα εἰς τὴν ἄκραν ὅπου ἐκαθήμεν μελαγχολικός. Τὰ δίστιχα διεσταυροῦντο ὡς βέλη, ἐπὶ τέλους δὲ ἠκούσθη καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Σταυριανοῦ, ἀφρωνὴ καὶ εὐήχος:

*Κατωμερτίκο πουλί, ἔλα στὰ πάνω μέρη,
Ὅπου 'νε τὸ νερό κρυθὸ καὶ θροσοερό τᾶρη.*

Οἱ στίχοι προφανῶς ἀπηυθύνοντο πρὸς τὴν Φωτεινὴν, ἣτις ἐκοκκίνησε καὶ ἔστρεψε πρὸς τὸν λεβέντην βλέμμα ὄσως ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔρριπτε πρὸς ἐμὲ.

Δὲν ἔμεινα περισσότερο, διότι δὲν ἠδυνάμην νὰ νὰ μείνω. Θὰ ἦμιον φαίνεται πολὺ ὀχρὸς, διότι ὅσοι μὲ εἶδον ἀπερχόμενον μὲ ἠρώτων τί εἶχα, ἀν ἦμιον ἀφροστος.

Δὲν μοῦ ἔμενε ἀμφιβολία ὅτι ὁ θρενὸς ἐκεῖνος ἦτο ὁ εὐτυχῆς ἐραστής καὶ ὅτι ἐγὼ ἦμιον ἐρωτημένος καὶ ἄσχημα ἐρωτευμένος. Ὅταν δὲ εἶδα τὸν συνάδελφον, ἀνέβη πικρὸς γέλως εἰς τὸ στόμα μου ἔπειτα μὲ κατέλαβεν ἐπιθυμία νὰ τὸν ἐναγκαλισθῶ, νὰ τοῦ ὁμολογήσω τὰ πάντα καὶ νὰ θρηνησῶμεν ὁμοῦ τὴν κοινήν συμφορὰν.

Ἡ ἀνοιξίς μ' εὗρε περίλυπον. Τὴν θλίψιν μου δὲν ἐχώρουν οἱ κάμποι καὶ τὰ βουνὰ ὅπου ἐπλανόμην, προσπαθῶν νὰ λησμονήσω. Ἄλλ' ἡ Φωτεινὴ μοῦ ἐπεφύλαττε καὶ ἄλλας ἐκπλήξεις. Ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου ὑψοῦτο, ὡς εἶπον, μεγάλη συκαμινέα ἣτις εἶχεν ἤδη καλυφθῆ μεν ὠραῖον πράσινον φύλλονμα, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ

ζευγαρωμένα τὰ πτηνὰ ἐψαλλον τὸν ἔρωτα, ὡς διὰ νὰ μὴ μὲ ἀφήνουν καὶ αὐτὰ νὰ λησμονῶ τὴν δυστυχίαν μου. Καὶ μοῦ ἤρχετο ἐνίοτε νὰ πᾶρω τὸ δίκαννον καὶ νὰ διακόψω τραγικῶς αὐτὴν τὴν ὀχληρὰν ἐπίδειξιν.

Ἄλλὰ μίαν ἡμέραν, μικρὸν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἤκουσα θροῦν ἀσυνήθη εἰς τὸ φύλλονμα καὶ μοῦ ἐφάνη ὅτι πτηνὸν μεγαλείτερον ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ δένδρου. Καὶ πλησιάζας εἰς τὸ παράθυρον, εἶδα μίαν ὠραῖαν καὶ πονηρὰν κεφαλὴν, ἣτις προκύψασα διὰ μέσου τῶν φύλλων, μὲ προσέβλεψε μὲ μίαν ἀστραπὴν μειδιάματος καὶ ἔπειτα ἐκρύβη πάλιν εἰς τὸ φύλλονμα. Ἦτο τὸ «κατωμερτίκο πουλί».

Ἄπορῶ πῶς δὲν ἐπέταξα διὰ νὰ φθάσω καὶ ἐγὼ εἰς τὸν κλάδον, ὅστις ἔτρεμεν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς. Τόσον μὲ ἀνακούφισε καὶ μ' ἐπέφρωςεν ἡ χαρὰ τῆς ἀκτινοβολοῦ ἐμφανιστέως τῆς.

Ἐκοπτε φύλλα διὰ τὸν μεταξοσκώληκα καὶ ἤρχετο πλέον καθ' ἑκάστην. Δὲν μοῦ ὀμίλει, ἀλλὰ μὲ ἤσκει τὸ μειδιάμα τῆς, τὸ μειδιάμα τὸ ὁποῖον μοῦ ἔστειλεν, ὡς Ἀμαρυλλίς, διὰ μέσου τῶν φύλλων. Ὁ ἦλιος ὁ δικός μου ἀνέτελλε διὰ μέσου τῶν κλάδων τοῦ δένδρου ἐκεῖνου. Πολλὰκις ἐσκεπτόμην μὴπως ἦτο ὄνειρον καὶ δὲν ἀπετόλμησα νὰ τῆς ὁμιλήσω, διὰ νὰ μὴ ἔξαφανισθῆ ἢ ὀπτασίᾳ. Ἐπειτα, ὅταν τὴν πρῶτην φοράν ἐπεχείρησα νὰ τῆς ὁμιλήσω, μοῦ ἔνευσε μετὰ δέους νὰ σιωπήσω, δεικνύουσα τὸ ἰσόγειον, ὅπου παρεμόνευεν ὁ Ὀθέλλος. Ὅτι κατ' ἐμὲ, δὲν ἐφοβούμην πλέον τίποτε καὶ κανένα. Ἡ ἀγάπη τῆς, ἡ ἐλπίς ὅτι μὲ ἡγάπα μοῦ ἔδιδε τὸ θάρρος νάψηφίσω πάντα κίνδυνον, νὰ τολμήσω τὰ πάντα. Ἦδυνάμην νὰ διακηρύξω ἐνώπιον ὄλων τὸν ἔρωτά μου, τὸν ὁποῖον ἠσθάνομην νὰ πάλλεται παντοδύναμος ἐντός μου, κύριος ἀπόλυτος τῆς θελήσεώς μου καὶ ὄλης μου τῆς ὑπάρξεως. Ἀλλὰ τί νὰ τῆς εἶπω; ἠδύναντο λέξεις νὰ ἐκφράσουν τὰ θεσπέσια πράγματα τὰ ὁποῖα ἐπλημμύρουν τὴν καρδίαν μου; Ὡμίλουν ἀντὶ ἡμῶν αἱ ὑπολαϊδες, οἱ σπίνοι καὶ ἡ ἀηδῶν κάτω ἀπὸ τοὺς πλατάνους τοῦ ποταμοῦ. Ὡμίλει ὅλη ἡ χαρὰ ἡ ὁποῖα ἐπρασίειζε καὶ ἦνθαι, καὶ εὐωδιάζε, καὶ ἐκελάδει καὶ ἐκυμάτιζεν ὑπὸ τὴν ἀπαλὴν πνοὴν τῆς ἀνοξέως γύρω μας. Μίαν λέξιν ἤθελα νὰ τῆς εἶπω καὶ τὴν ἐπιθύρισα μὲ ὅλην τὴν περιπάθειαν τῆς ψυχῆς μου:

— Φῶς μου!

Ὁ Ὀθέλλος κατεσκόπευε καὶ ἔβλεπεν, ὁ Ὀθέλλος ἐμαίετο. Τὸ ἐμάντερον ἀπὸ τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κοπετούς, οἷτινες ἤρχοντο

ἀπὸ τὴν τάξιν του. Ἄλλὰ δὲν τὸν ἐφοβούμην, ὡς δὲν ἐφοβούμην κανένα. Μὴ ὁ ἔρωτός μου εἶχε τι τὸ ἀδέμιτον καὶ τὸ πονηρὸν; Ἡ Φωτεινὴ θὰ ἐγένετο σύζυγός μου. Ἀπλοῦστατα. Ἡ ἀπόφασίς αὐτῆ ἐξήλειψε καὶ τὸν τελευταῖον δισταγμὸν μου. Καὶ μίαν ἡμέραν, καιροφυλακτῆσας, τὴν ἠκολούθησα καὶ τὴν ἔφθασα καθ' ἣν στιγμήν ἐξῆρχετο ἀπὸ τὸν κήπον

— Φωτεινὴ, τῆς εἶπα, Φωτεινὴ, σὲ ἀγαπῶ...

Ἄλλ' αὐτὴ, βλέπουσα ὅτι συγχρόνως οἱ βραχίονες μου ἠνοιόντο εἰς ἐναγκαλισμὸν, ἐξέφυγε διὰ ταχείας κινήσεως καὶ ἔτρεξε πρὸς τὰ κάτω ὡς τρομασμένη, χωρὶς νὰ μ' ἀφήσῃ νὰ τελειώσω τὴν φράσιν μου. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμακρύνθη ἀρκετὰ, ἐσταμάτησε, πορφυρὰ τὸ πρόσωπον, καὶ κιωπῶσα τοὺς γρόνθους μὲ παιγνιώδες πείσμα μοῦ εἶπε:

— Κεγὼ δὲ σ'ἀγαπῶ! δὲ σ'ἀγαπῶ! δὲ σ'ἀγαπῶ!

Καὶ ἔπειτα ἔφυγε χωρὶς νὰ στραφῆ πλέον.

Ἄλλὰ διατὶ νὰ μὴ παραταθῆ ἡ εὐδαιμονία ἐκεῖνη τῆς ἀμφιβολίας, ἣτις εἶχε κατὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ οὐρανοῦ; Τὴν ἀφήκα νὰ κανονίξῃ αὐτὴ τὴν πορείαν τῶν σχέσεών μας ἀνέμενα τὰ προστάγματα τῆς. Μὴ δὲν ἦτο κυρία ἀπόλυτος τῶν διαλογισμῶν καὶ τῆς καρδίας μου;

Ἦμιον εἰς τοὺς οὐρανούς. Καὶ ἐπειδὴ φυσικὰ δὲν ἠδυνάμην ἀπὸ τόσον μακρυνῆς ἀποστάσεως νὰ συνεννοηθῶ μὲ τοὺς μαθητὰς μου, τοὺς ἀφήκα ἐντελῶς εἰς τὴν τύχην τῶν, νὰ κάνουν ὅ,τι ἤθελον. Ἡ νέα μέθοδος τῆς «Γιασνάγιας Πολιάνας» ἐφηροῦσθη κατ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Ἐγὼ ἄλλως καὶ ὅταν ἐδρισκεύον ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἤμιον ἀπὸν. Ἦνοιγα τὸ βιβλίον καὶ ἀντὶ τῶν περιπετειῶν τῶν Μυρῶν, ἔβλεπα δύο μάτια τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν τῆς Παρισάτιδος. Ὡμίλουν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ ὁ νοῦς μου ἐκινεῖτο ἐπὶ ἐνός πρασίνου κλάδου. Καὶ μαντεύετε τί ἠδύνατο νὰ εἶπῃ μία κεφαλὴ, τῆς ὁποίας ὁ νοῦς εἶχε μεταβληθῆ εἰς σπίνον. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν αἱ πενιχραὶ γραμματικαὶ καὶ ἀριθμητικαὶ γνώσεις, ἅς τόσον ἐπιτόμως ἀνέκτησα, ἐπέταξαν καὶ αὐταί, μὴ εδρισκεύουσαι πλέον χωρὸν εἰς τὴν κεφαλὴν μου, ἣτις ἐγένεον ἔρωτα. Ἐρως παντοῦ καὶ εἰς τὰ θυλάκιά μου ἀκόμη.

Δυστυχῶς οἱ μαθηταὶ μου δὲν ἐξετίμησαν, ὡς ἔπρεπε, τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποῖαν τόσον ἀφθόνως παρεχώρησα εἰς αὐτούς. Οὐδέποτε ὅσον τότε ἐνόησα τὸ λεγόμενον περὶ τῶν παιδίων «ἀχαριστος ἡλικία». Κατὰχρώμενα τὴν

ἐλευθερίαν, ἤρχισαν νὰ περιπλῦτον εἰς ἀναρχίαν καὶ ἀσέβειαν πρὸς τὸν διδάσκαλον. Δὲν ἐβράδυναν νὰντιληφθῶσι τὸ παιγνίδι τὸ ὁποῖον ἐπαίξεται μεταξύ τῆς μουριάς καὶ τοῦ παρθύρου καὶ ἐνῶ ἐγὼ εὐρισκόμην εἰς τὸ ἀνοιχτὸν παραθύρον, αὐτοὶ κατεσκόπευον τὰ γινόμενα διὰ τῶν σχισμῶν τῶν ἡμικλειστων παραθύρων. Καὶ μίαν ἡμέραν καθ' ἣν στιγμὴν ἐνεφανίζετο ἡ Φωτεινὴ, ἤκουσα μίαν παιδικὴν φωνὴν ψιθυρίζουσαν:

— Δάσκαλε, δάσκαλε, μὰ τρυγόνια!

Προσεποιήθη ὅτι δὲν ἤκουσα καὶ τὸ ψιθυρίσμα καὶ τοὺς ὑποκώφους γέλωτας οἵτινες ἐπληκολούθησαν. Βραδύτερον δὲ εὗρον εὐκαιρίαν νὰ τοὺς νουθετήσω, συγκρατῶν τὴν ἀγανάκτησίν μου διὰ λόγους εὐνοήτους:

— Βρὲ παιδιά, μὴν εἰσθε ἀχάριστοι πρὸς ἕνα δάσκαλον, ὁ ὁποῖος σᾶς ἀγαπᾷ καὶ ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς τὸ σχολεῖον σας τὴν νέαν μέθοδον, ἣτις μόνον εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἔχει ἐφαρμοσθῆ. Ἄλλὰ πρὸ πάντων μὴν εἰσθε ἄνοητοι. Θέλετε νὰ σᾶς δέρω καὶ νὰ σᾶς βασανίσω ὅπως δέρνει ὁ κύριος αὐτὸς κάτω; Ἄλλ' ἂν ἀρχίσω νὰ σᾶς δέρω σὰν γαϊδούρια, πῶς θὰ γείνετε ὑπερήφανοι πολεμισταί, γιὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὴν δυστυχισμένην τὴν πατρίδα μας; Ἐγὼ δὲν θὰ τὸ κάμω αὐτὸ τὸ κακὸν, παιδιά μου, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξακολουθήσετε νὰ μοῦ δίδετε ἀφορμὰς καὶ νὰ ἀνακατεύετε σὲ πράγματα ποῦ δὲν σᾶς ἐνδιαφέρουν.

Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ λόγοι μου ἔπιασαν τόπον, διότι αἱ ἀταξίαι καὶ ἡ ἀσέβεια δὲν ἐπανεληφθήσαν. Ἄλλὰ τότε περίπου ἐξηγητήθη καὶ τὸ φύλλονμα τῆς μουριάς καὶ ἡ Φωτεινὴ δὲν ἀνεφάνη. Καὶ ἀπεφάσισα νὰ τὴν ζητήσω εἰς γάμον.

Περὶ τοῦ σοβαροῦ τούτου διαβήματος σκεπτόμενος, ἐξηρχόμην ἐσπέραν τινὰ μετὰ τὸ μάθημα, ὅτε εὐρέθῃ ἐνώπιόν μου ὁ συνάδελφος. Ἐάν δὲν ἦτο ὁ μελαψότερος ἄνθρωπος ἐξ ὅσων ἐγνώριζα, ἴσως δὲν θὰ τὸν ἀνεγνώριζα. Σκιὰ ἀνθρώπου ὁ δυστυχῆς. Ὁ λαιμὸς του, φύσει μακρὸς, ἐφαίνετο ἀκόμη μακρότερος καὶ λεπτός, καὶ τι ὡς μαρκούτοι τὸ δέρμα τῶν παρεῖων του εἶχε κολληθῆ ἐπὶ τῶν ὀστέων καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐνόμιζες ὅτι εἶχον δύσει εἰς τὰς κόγχας των. Μοῦ ἐφάνη μάλιστα ὅτι διέκρινα λευκὰς τινὰς τρίχας εἰς τοὺς κροτάφους του. Ἦθελε προφανῶς νὰ μοῦ ὀμιλήσῃ, ἦτο δὲ τόσο ἀξιολύπητος, ὥστε δὲν τὸν ἀπέφυγα, ὡς εἶχα πράξει ἐπανειλημμένως εἰς τὸ παρελ-

θόν. Ἄλλὰ τόσο ἐτρεμον τὰ χεῖλη του, ὥστε παρῆλθον στιγμαί τινες, ἕως οὗ κατορθώσῃ νὰρθρώσῃ τὰς ἐξῆς λέξεις:

— Γιώργο, σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ ἀκούσης.

— Σὲ ἀκούω, ἀπήντησα ξεθῶς.

— Εἰμαι πολὺ δυστυχῆς...

— Τὸ βλέπω.

— Ἄν δὲν προλάβω νὰποθάνω, θὰ παραφρονήσω... Ἀπὸ σὲ ἐξαρτᾶται νὰ μὲ σώσης. Ξέρω ὅτι δὲν ἔχεις κακὴ ψυχὴ καὶ δὲν θὰ λογαριάσῃς ὅτι σέλῳησα, σὲβλαψα ἴσως... ξέρω κἐγώ; Ὅθὰ μὲ θεωρήσῃς μόνον ὡς ἕνα ἀνθρωπὸν δυστυχῆ καὶ δὲν θάρνηθῆς νὰ μὲ σώσης.

— Ὅτι μπορῶ τὸ κάμω.

— Ἐσὺ δὲν τὴν ἀγαπᾷς, ἀλλὰ τὸ κάνεις γιὰ πείσμα δικό μου ἢ γιὰ νὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου. Λοιπὸν σύρε χεῖρι... σὲ παρακαλῶ!

— Ἀφοῦ σοῦ πῶ ὅτι τὴν ἀγαπῶ, θὰ ἐνοήσῃς ὅτι ζητεῖς ἀδύνατα. Καὶ ἂν ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὸ ἡ σωτηρία σου... νὰπελπισθῆς.

Ἐμεινεν ὡς ἀπολιθωμένος καὶ μὲ παρετήρει μὲ ὀφθαλμοὺς ἡλιθίους.

— Ὄστε τὴν ἀγαπᾷς ἀλήθεια; εἶπε, μὲ φωνὴν ἀσθενεστάτην μετὰ τινὰς στιγμᾶς.

— Τὴν ἀγαπῶ, σοῦ εἶπα. Ἐγείνετε ἀφορμὴ νὰ τὴν προσέξω καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσω. Τὶ νὰ σοῦ κάμω;

— Ἄλλ' ἐγὼ ἔχω ἀπόφασιν νὰ τὴν ζητήσω ἀπὸ τὸν πατέρα της.

— Δυστυχῶς σὲπρόλαβα καὶ εἰς αὐτό.

— Τὴν ἐζητήσας;

— Μὰ... ξέρω κἐγώ;... Ἄλλὰ τέλος πάντων ζήτησέ τὴν κιὰν σὲ θέλῃ, σοῦ τὴν χαρίζω. Ἐχεις πεποιθήσῃς ὅτι σὲ θέλει τὸ κορίτσι, ὅτι σὲ προτιμᾷ ἀπὸ ἐμέ;

Αἰφνιδίως τότε οἱ νεκρωμένοι ὀφθαλμοὶ του ἐξήστραψαν καὶ τὸ ἱσχνόν του σῶμα ὠρθώθη εὐτόνον, ὡς ἔάν τὰ νεῦρα του διὰ μᾶς μετεβλήθησαν εἰς χάλυβα:

— Ἐγὼ μίαν πεποιθήσῃς ἔχω, εἶπε μὲ φωνὴν ἱσχυράν. Καὶ ἡ πεποίθησίς μου εἶνε, ὅτι ἐν ὅσῳ ἐγὼ ζῶ, τὴ Φωτεινὴ δὲν θὰ τὴν πάσῃ ἄλλῳ!

Ἐμειδίασα.

— Μὴ γελᾷς, εἶπε μὲ βραγχόν βρονχηθμόν, διότι δὲν εἶνε ἀστεῖα. Σκέψου ὅτι ἔχεις νὰ κάμῃς μὲ ἕνα ἀπλητισμένον, μὲ ἀνθρωπὸν ποῦ ἔτσι κιἀλοιῶς εἶνε χαμένος!

Καὶ ἡ ἀσαρκος χεῖρ του εἰσήρχετο καὶ ἐξήρχετο νευρικὴ εἰς τὸ στήθος του, ὡς νὰ ἐξήρει ὄπλον. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἀνησύχησα ὡς προ-

αίσθανθέντες δὲ κίνδυνον καὶ οἱ σκύλλοι μου ἤλθον πλησίον καὶ ἤρχισαν νὰ γανγίζον τὸν ἐξηρχωμένον Ὀθέλλον, τὸν ὁποῖον ἄλλως πρὸ πολλοῦ δὲν ἐχώνευον. Ἄλλ' ἡ ἀνάμνησις τῆς Φωτεινῆς ὑπεστήριξε τὸ θάρρος μου.

— Οἱ ἀπλητισμένοι ἄς κάμουν καλὰ μὲ τὴν ἀπελπισίαν των, εἶπα. Ἐγὼ δὲν εἰμαι ἀπλητισμένος.

— Εἶσαι ὅμως ὁ αἴτιος τῆς ἀπελπισίας μου καὶ πρέπει νὰ τὸ σκεφθῆς καλὰ! ἀπήντησε μὲ τραυλίζουσαν φωνὴν ὁ Ὀθέλλος καὶ ἐπὶ τῶν χελεῶν του ἐφάνη κατὶ τι λευκὸν ὡς ἀφρός.

— Δηλαδή;

— Δὲν θὰ πάω μόνος μου.

Καὶ τώρα ἡ νυχτερίς, ἣτις τοῦ ἐχρησίμειεν ὡς χεῖρ, εἰσήλθε τρέμουσα εἰς τὸ θυλάκιόν του καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ, ἐνῶ ὅλη του ἡ στάσις ἦτο ἀπειλή.

Ἄλλ' ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐφάνη μεταξύ τῶν φρακτῶν τῆς ὁδοῦ μία φέσα, ἣτις διηρπύνετο πρὸς ἡμᾶς καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν, ὑπὸ τὴν φέσαν ἐφάνη πρόσωπον γέροντος μὲ ὑπόλευκον πῶγονα, γνωστότατον εἰς ἀμφοτέρους, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀπηθύνη φιλικὸν μειδιάμα. Ἦτο ὁ πατὴρ τῆς Φωτεινῆς, ὁ Δετορογιώργης. Καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς φέσας του, ὡς ἐμφάνισις τοῦ κράνου τῆς Ἀθηνᾶς, κατέπανσεν ἢ τοὐλάχιστον διέκοψε τὴν φοβερὰν ἔριδα. Τὶ νὰ ἠθέλεν ἀρά γε;

— Καλησπέρα σας, κύριοι δασκάλοι, εἶπε φθάσας ὁ γέρον.

Καί, ἀφοῦ μὲ ἐπιφώνημα κοπώσεως ἐκάθησεν ἐπὶ παρακειμένου ξηροτοίχου καὶ ἐστηρίχθη εἰς τὴν βακτηρίαν του, μᾶς προσέβλεψε καὶ εἰς τὸ βλέμμα του ἐφάνη ὁ δισταγμός, ὡς νὰ ἐνόησεν ὅτι ἦλθεν εἰς ἀκατάλληλον στιγμὴν.

— Εἰντά ἔχετε; μᾶς εἶπε. Σὰν ἀγριεμένοι μοῦ φαίνεστε. Ἀκουσα κ' ἐμεγαλοφωνάξτε κιόλας. Μαλώνετε καὶ τουλόγουσας;

— Ἄ μπᾶ... τίποτε... τοῦ ἀπήντησα. Μιλοῦμε γιὰ κατὶ δουλειὰς τοῦ σχολείου.

— Δύσκολη κὴ δικὴ σας δουλειὰ... μπελαλίδικη, εἶπε ὁ γέρον. Ἐχετε στὴν κεφαλή σας τόσα κοπέλια...

Μειδιῶν δὲ προσέθηκε:

— Καὶ τὰ σχολιαροῦδικα λένε πῶς τὰ φροβήθηκε ὁ Πειρασμός.

Ἄναμφιβόλως ὁ Ὀθέλλος ἐφοβήθη ὅτι ὁ γέρον ἦλθε νὰ μοῦ ἀναγγεῖλῃ ὅτι μεδέχεται ὡς γαμβρόν, διὸ καὶ κατεῖχεται ὑπὸ φοβερᾶς ἀνησυχίας. Ἄλλ' οὔτε αὐτός, οὔτε ἐγὼ ἐμαντεύα-

μεν τὸν πραγματικὸν σκοπὸν τῆς ἀπροσδοκίτου ἐκείνης ἐπισκέψεως.

— Ἦρθα, κύριοι δασκάλοι, εἶπεν ἐπὶ τέλους μὲ ἐπισημότητα, νὰ σᾶς καλέσω στὸ γάμο... τῆς θυγατέρας μου τῆς Φωτεινῆς.

Κατάπληκτοι οἱ «κύριοι δασκάλοι».

— Γίνεται τὴν ἐρχόμενη Κυριακῇ, ἐξηκολούθησεν ὁ πατὴρ τῆς Φωτεινῆς. Δόξα νᾶχη ὁ Θεός, κάνω ἕνα καλὸ γαμπρό...

— Ποῖόν; ἠρωτήσαμεν καὶ οἱ δύο ταυτοχρόνως.

— Τὸ Σταυριανὸ τοῦ Σαριδογιάννη ἀπὸ τὸν Πρασέ. Νουικοκυρόπουλο κιὼμορφο παληκάρη. Θάτυχε νὰ τονε ᾄτηε γιὰτ' ἦρθε πολλὰς φορὰς στὸ χωριό... Ἐμένα δὲν μοῦ καλᾶρесе νὰ πάῃ τὸ παιδί μου σὲ ξένο χωριό, μὰ εἴντα νὰ πῆς; ὁ γαμπρός εἴν' ἐστὶν ἐστὶν τὸνέ θέλω... πρέπει πῶς ἀγαπηθήκανε κιόλας... (Ἐδῶ διήλθεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ χωρικοῦ σκιὰ καὶ μὲ δυσκολίαν ἐπρόφερε τὴν λέξιν «ἀγαπηθήκανε», ὡς ἔάν ὠμολόγει αἰσχρὸν τῆς θυγατρὸς του παραπτώμα). Ἄς εἴνε... Κεμεῖς ἀπὸ τὸν Πρασέ σύνομε. Γιατὸ μᾶς λένε καὶ Πρασανούς.

Τὸ βλέμμα μου συνήνητσε τὸ βλέμμα τοῦ Ὀθέλλου, ἀπορῶ δὲ πῶς ἐκ τῆς συγκρούσεως των δὲν προῆλθε βροντὴ ἐκπλήξεως.

— Τὸ λοιπὸν καλεστικοὶ νᾶστε, εἶπεν ὁ γέρον Δετορογιώργης, ἐγειρόμενος.

Ὅταν δὲ ἐξηφανίσθη ἡ φέσα μεταξύ τῶν φρακτῶν, ἐστράφη πρὸς τὸν οἰκτρὸν μου συνάδελφον:

— Τᾶνοιξες τὰ στραβὰ σου τώρα, ἢ νομίζεις ἀκόμη ὅτι σοῦ κάνω ἀντιπολίτευσι στὸν ἔρωτά σου;

— Συγχώρησέ με, ἀδελφέ, ποῦ νὰ φαντασθῶ ὅτι αὐτὸ τὸ κορίτσι εἶνε σατανᾶς; εἶπε μετὰ συντριβῆς ὁ διδάσκαλος.

— Σοῦ ὁμολογῶ ὅτι τώρα στὸ τέλος μὲ εἶχες πεισμώσει καὶ ἀπεφάσισα γιὰ καλὰ νὰ σὲ στέψω αὐτοκράτορα... ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο νὰ τὴν πάθω κ' ἐγὼ. Μῆκοροῖδεψε κἐμένα. Ἄλλὰ μπεράβο της, καλὰ μᾶς ἔκαμε.

Ἦμουν σχεδὸν εὐχαριστημένος διὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Καὶ βαθμηδὸν ἀνέκτων τὴν προτέραν μου εὐθυμίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ τινα καιρὸν εἶχα χάσει. Ἦ λύσις ἐκείνη, καὶ ἂν εἶχε κατὶ τι τὸ ταπεινωτικόν, μὲ ἀνεκούφιζεν οὐδὲν ἦττον. Τώρα ἐνόουν ὅτι ὁ ἔρως μου ἦτο κατὰ μέγα μέρος πείσμα ἀφοῦ δὲ τὸ πείσμα ἔπαυσεν, ἔβλεπα τὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας μὲ ᾠδήγει καί, ἀντὶ νὰ ἀισθάνωμαι ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ Σταυ-

ριανού, τὸν ἐθεώρουν ὡς σωτήρα. Ἡ Φωτεινὴ ἦτο διὰ τὸν Σταυριανὸν καὶ καλῶς τὸν ἐπροτίμησε.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸ μαῦρον μέτωπον τοῦ συναδέλφου δὲν διεσκεδάσθησαν ἐντελῶς τὰ νέφη τῆς μελαγχολίας. Ἄφου μοῦ διηγῆθη τὰ ὅσα ὑπέφερε, μοῦ ἔδειξε τὴν συκαμινέαν καὶ εἶπε στενάζων:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο, πόσο μέβασάνισε!

Προσεπάθησα νὰ τὸν παρηγορήσω, νὰ τοῦ μεταδώσω τὴν φιλοσοφικὴν μου ἐγκαρτέρησιν. Ἐν τέλει δὲ τὸν ἠρώτησα:

— Τί θὰ φάμε ἀπόψε, δάσκαλε, διὰ νὰ ἐορτάσωμεν τὴν ἄρσιν τῶν παρεξηγήσεων;

— Τί θέλεις νὰ φάμε; μοῦ εἶπε χωρὶς ἡ μορφῆ του νὰ αἰθριάσῃ. Δὲν μᾶς φθάνουν ἡ χυλόπητες;...

Εἰς τὸν γάμον τῆς Φωτεινῆς παρευρέθη μόνον ἐγώ. Ὁ συναδελφός, προφασισθεὶς ἐπέιγουνσαν πρόσκλησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐφορείας, μετέβη εἰς τὰ Χανιά τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δὲν ἔμεινα ἐπὶ πολὺ.

Ἦθελα νὰ φαίνομαι ἀδιάφορος καὶ μάλιστα εὐθύμος, διὰ νὰ δεῖξω εἰς τὴν Φωτεινὴν ὅτι, ἐὰν αὐτὴ ἔπαιζεν ὅταν μοῦ ἔκανεν ἐρωτοτροπίας, ἐγὼ δὲν ἔδιδα περισσοτέραν σοβαρότητα εἰς τὸ πρᾶγμα: ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωνα. Ἦθελα νὰ πείσω τὸν ἑαυτὸν μου ὅτι τὸ ἐπεισόδιον ἐτελείωσεν, ὅπως ἔπραξε νὰ τελειώσῃ, πρὸς τὸ συμφέρον ἀμφοτέρων, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους δὲν εἶχα δικαίωμα παραπόνου, ἀφου ἡ Φωτεινὴ ἔπραξεν ἐν ἀρχῇ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο διὰ ν' ἀποδαρῆ τὰς ἐρωτικὰς μου ἐπιχειρήσεις: ἀλλ' ἡ ζηλοτυπία δὲν ἀκούει ἀπὸ λογικῆν. Ὁ γάμος ἐκεῖνος μοῦ ἐφαίνετο ὡς λύσις κωμωδίας: εἰς ἣν ἔπαιζα τὸ οἰκτροτέρον πρόσωπον.

Ἄλλ' ὅταν ἔπαυσα νὰ βλέπω τὴν Φωτεινὴν, — δὲν τὴν ἐπανεῖδα μάλιστα πλέον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης: διότι ἀνεχώρησε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ μακρυνὸν χωρίον τοῦ συζύγου της — δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ λησμονήσω. Ὁ δυστυχὴς ἄνωγος συναδελφός μου ἐφαίνετο ἀνιάτως πληγωμένος: καὶ μολονότι δὲν μοῦ ἔλεγε τίποτε, ἔβλεπα ὅτι ἐξηκολούθει νὰ φθίνῃ εἰς μελαγχολίαν ἀθεράπευτον. Ἀπέφυγε δὲ νὰ ὁμιλῇ περὶ τῆς Φωτεινῆς καὶ μόνον ἐνίοτε μοῦ ἔλεγε μὲ βαδῶν στεναγμῶν, δεικνύων τὴν συκαμινέαν:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο, πῶς μέβασάνισε!

Αἱ σχέσεις μας ὅμως δὲν διαταράχθησαν πλέον κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τὸ ὁποῖον ὑπελείπετο μέχρι τῶν ἐξετάσεων.

Ἡ Ἐφορεία Χανίων ἀπέστειλεν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰς ἐξετάσεις. Ὁ ἔλεγχος αὐτός μὲ ἀνησυχεῖ πολὺ. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οἱ μαθηταὶ μου εἶχον κάμη μεγάλας προόδους ἐν ἀγνοίᾳ μου. Διότι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐξετάσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐφορείας μὲ ἐξέπληξαν μὲ συγχαρητήρια:

— Ποτὲ δὲν ἐπεριμέναμεν τοιαύτας προόδους ἀπὸ νεοσύστατον σχολεῖον, μοῦ εἶπεν ὁ εἰς ἑξ' αὐτῶν μὲ τόνον μὴ ἐπιτρέποντα ἀμβολίαν περὶ τῆς εἰλικρινείας του. Σὰς βεβαιῶν ὅτι εἶνε πολὺ καλλίτεροι οἱ μαθηταὶ σας ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ σχολαρχείου Χανίων. Φαντάζομαι πόσον θὰ ἐκοπιάσατε!

Δὲν γνωρίζω ἐὰν ἐκοκίμισα ὅταν ἀπήνησα: — Ἐκοπίασα πολὺ, εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ σήμερον λησμονῶ τοὺς κόπους μου.

Καὶ ἔρριψα βλέμμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Μανούσον καὶ τὸν Κώστα.

Μετὰ πέντε ἡμέρας ἀνεχώρουν. Εἶχα ἐγερθῆ ἀπὸ τὴν αὐγὴν διὰ νὰποφύγω τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας. Ἐνῶ δὲ παρεσκευαζόμην, ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν τοῦ πνέοντος ἀνέμου ἤκουσα τοὺς σκύλλους μου νὰ ὑλακτοῦν μανιωδῶς ἔξω καὶ ἔτρεξα διὰ νὰ ἴδω τί συνέβαινε. Οἱ σκύλλοι ἦσαν εἰς τὸν κήπον τῆς Φωτεινῆς, ἀλλ' ἄνθρωπον δὲν ἔβλεπα. Ἀνέβηκα εἰς τὸν φράκτην καὶ τότε παρουσιάσθη ἐνώπιόν μου φορικτὸν θέαμα. Ἀνθρωπὸς τις ἐκρέμετο εἰς ἓνα ἐκ τῶν χαμηλῶν κλάδων τῆς συκαμινέας καὶ οἱ σκύλλοι, ἀναβλέποντες πρὸς αὐτόν, ὑλάκουν ὡς νὰ τὸν ἐπέπληττον διὰ τὸ ἀγῆστον ἐκεῖνο μετεώρισμα. Ἀνεγνώρισα τὸν συναδελφόν μου, ἀπηγχορισμένον, νεκρὸν πρὸ πολλῆς ὥρας.

Ὁ ἄνεμος τὸν ἔσειεν ὡς ἐκρεμῆς. Καὶ ἐνῶ ἐταλαντεύετο οὕτω θλιβερῶς εἰς τὸ λυκόφως τοῦ ὄρθρου, ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐπαναλάμβανε μὲ τὸν θρηῖνον τοῦ ἀνέμου, τὴν μελαγχολικὴν του φράσιν:

— Ἀχ! αὐτὸ τὸ δένδρο, αὐτὸ τὸ δένδρο!

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

ARS MINIMI

1

*Στὸ ῥόδινο θαμπὸ ἀντιφέγγισμα
Τοῦ κρυσταλλένιου σου καθρέφτη
Σὰν πεταλούδα εἶδα τὸν ἴσμιό σου
Σὲ λίμνη ὑδράργυρου νὰ πέφτῃ.*

*Καὶ τὰ νερά του ἐθολωθήκανε
Καὶ μαγευτήκανε τὰ βόθια
Καὶ τώρα λίμνη μέσα ἐγείνηκεν
Ἀπὸ Ἀνεράιδας παραμῦθια.*

*Καὶ μὲς τὰ κύματα τὰ πράσινα
Καὶ στὸ ἀφρισμένο μέσα λίκνο
Τὴν πεταλούδα βλέπω νὰ ρχεται
Μὲ τὸν τραγουδιστὴ τὸν κύκνο.*

2

*Μ' ἀκούς; θὰ πάρωμε ἄλογα
Γοργότερα ἀπ' ἀγέρι
Ἀπὸ τὰ δάση ἀνάμεσα
Στὸ τρέξιμο γοργά.
Κιὰν θὰ μᾶς πᾶν ὀλούθενε
Κιόλουθε ἂν θὰ μᾶς φέρῃ,
Νὰ μὴ μᾶς φτάνη ἡ Μοῖρα μας
Ποῦ θὰ μᾶς κωνηγῆ.*

Μὲ τὰ σπιρούνια, ἀλύπητα
 Τὰ κάτασπρα πλευρά τους
 Νὰ τοὺς χτυπάμε, ἀγάπη μου,
 Καὶ ὁ δρόμος ὁ γραφτὸς
 Ποῦ στὴ ζωὴ μας μέλλεται
 Νὰ σβύνη ὀλογορά τους
 Καὶ τρέχοντας καὶ τρέχοντας
 Μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους
 Νὰ φτάσωμε τὸ θάνατο
 Ποῖν νὰ μᾶς φτάσῃ αὐτός.

3

Λένε, πῶς κάποιον ἐξέφυγε
 Κάποιο τρανὸ λιοντάρι
 Καὶ πῶς τὸ καβαλλίκευε
 Μιὰν ὄμορφη Κυρά
 Πῶς ἀπ' τὴ χάρη τῶπιασε
 Καὶ μὲ γοργὸ ποδάρι
 Τὴν ἔφερε τρεχούμενο
 Στῆς Δήθης τὰ νερά.

Νεράϊδα λέν πῶς ἦτανε
 Καὶ παλλημάρι τὸ ἄλλο
 Ποῦ τὴ μορφή του ἐμάγειρε
 Σὲ σχῆμα λιονταριοῦ
 Καὶ τώρα, αὐτὴ ἀφοῦ χάρηκε
 Μέσα σὲ ἀφρὸ καὶ σάλο,
 Περνάει τὸν κόσμον σχίζοντας
 Μὲ δύναμι θεριοῦ.

ΑΙΤΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

ΑΠΟ ΤΗ "ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ ΑΓΑΠΗ,, ΤΟΥ ΠΩΛ ΦΟΡ

1. ΤΟ ΘΕΡΙΣΜΕΝΟ ΚΥΜΑ

Ἔνας ποῦ ξέρει ἀπὸ ἱστορίες, Πετρῆ, δὲν ἀποσώνει ὅλες τὶς ἱστορίες του
 μὲ μιᾶς. Θάνατι μικρὴ ἢ δική μου τώρα, μὰ θεὸ νὰρέση πὶὸ πολὺ.

Στὴ θάλασσα ἐχθὲς τὸ βράδυ, στὴ θάλασσα ἀκουσα νὰ ψάλλῃ κάποια ψυ-
 χοῦλα πονεμένη, κάποια ψυχὴ δίχως καρδιά.

Ὦχ! κ' εἶταν τὶ παραπονιάρια στὴ ξεφεγγάρωση ἢ φωνὴ της! καὶ ἐγὼ ἔλα-
 μνα ἀγάλη ἀγάλη καὶ τὴν γροικοῦσα ποῦ ἐτραγοῦδα.

«Θέλω, Θεούλη μου, νὰ ζήσω! Θεέ μου, σπλαχνίσου με λιγάκι!» Κ' εἶτανε
 κῦμα κυματοῦρα ποῦ ἀφροστεφάνωτη ἐτραγοῦδα.

Ἄκου τὴν, εἶπα, τὴν κοκέττα ποῦ δὲ μοῦ θέλει νὰ πεθάνῃ. Μιὰ μὲ τὴ βάρκα
 μου καὶ γὰ, σὲ δυὸ τὴν κόβω μὲς στὴ μέση.

— Τί γένηκε μαθὲς, Ζουάνη; γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν; — Τίποτε
 γένηκε, Πετρῆ. — Γιατί τὰ μάτια σου βουρκώνουν;

— Τότες κοντὰ πολὺ στὴ βάρκα μου νὰ σου κιάκούω δυὸ φωνούλες, δυὸ
 νέες φωνὲς ποῦ τραγουδοῦσαν κάτω ἀπ' τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.

Κ' ἤβλεπα μὲς στὴ νύχτα δυὸ βελουδένια κυματάκια τὸ ἓνα μὲ τᾶλλο νὰ γυ-
 ρεῦονται, νὰ βρίσκονται, νὰγκαλιάζονται καὶ νὰ τσιμπιοῦνται σὰν πουλάκια.

Καλά! εἶπα μέσα μου δικὸς τους λογαριασμός· καὶ πιά δὲν γύρισα νὰ
 δῶ. — Ἀλήθεια; — Εἶχανε σαπάση, κ' ἔρριξα στὸ γυαλὸ τὰ δίχτυα μου.

— Καὶ μ' ὄλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα θάχες στὸ νοῦ σου τὴν καλή σου, καὶ
 τὴν ἀγάπη της, Ζουάνη, ἀγάπη ἐλαφροπεταλοῦδας.

— Καὶ μ' ὄλον τοῦτο ὅλη τὴ νύχτα τὰ δίχτυα μου ἔρριχτα, Πετρῆ, τὰ δίχτυα
 μ' ὄλην τὴν καρδιά μου καὶ μ' ὄλην τὴν ἀρηφισιά μου.

2. Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Στὰ μαλλιά τους ἔχουν οἱ ξανθὲς φαρμάκι. Πιά ψυχὴ δὲν ἔχω, πιά ζωὴ δὲ
 νοιώθω, ἀπ' ὄντας καὶ στὸ μέτωπο σ' ἔχω φιλημένη, μιὰν ἡμέρα ποῦ ἦσουν ἀπο-
 κοιμισμένη στὴν ἀκρογιαλιά.

Ἡ μυρουδιά σὰν μπόρας ποῦ μὲ ξετρέλλανε, τότες ποῦ ῥουφοῦσα τὰ ξανθὰ
 μαλλιά σου, σέρνομαι στοὺς βάλτους, κάτω ἀπὸ τοὺς βράχους, τὸ κεφάλι χώνω
 μὲς στὴν ἀμμουδιά, νὰ μὴν τὴν ἀκούω πιά τὴ μυρουδιά.

Μάταια ὅτι καὶ ἂν κάμω· εἶνε ἡ μυρουδιά της ποῦ με ξετρελαίνει ὡς καὶ μες στὴν ἄμμο. Πιὰ δὲν εἶναι ἡ θάλασσα με τὴ μυρουδιά της, στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας εἶναι τὰ μαλλιά της, τὰ ὑγρά μαλλιά της.

Ψὲς ὁ ἥλιος ἔστησε καταμεσίς στὸ κύμα τὴ χρυσὴ κολόννα του. Μὰ ἐγὼ ἀπ' τὸ βράχο εἶδα, ξανθὴ, ἐσένα νὰ κολυμπᾷς στὸ κύμα πάνω τὸ χρυσοῦ κάτω ἀπ' τὰ πλωμένα τὰ χρυσαῖα μαλλιά σου.

Τὸ χρυσοῦ, τὸ κύμα, τὴ χρυσὴ τὴν ἄμμο, κάθε τι ποῦ λάμπει μες στὸν οὐρανό, τὸ λαμπρὸ τῆς μπόρας σύ σαι ποῦ διαβαίνεις, σύ με τὰ ξανθὰ σου, ἀμμουδιά καὶ κύμα, σύννεφα, οὐρανό!

3. ΤΟ ΑΔΙΚΟ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Μὲ τὸν καιρὸ καὶ μοῦ ἀσκημίζεις τὰ δέκα ἐφτά τᾶχες δὲν τᾶχες τώρα πατεῖς τὰ δεκαοχτώ· με τὸν καιρὸ καὶ μοῦ ἀσκημίζεις.

Τῶξερα πῶς δὲν θὰ βαστοῦσε κείνη ἡ παιδιάτικη ἐμορφιά σου ἤσουνε τότε ἓνα χᾶδι· τῶξερα πῶς δὲ θὰ βαστοῦσε.

Κι' ὅμως παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα πῶς θὰ γενῆς ἡ πιὸ ὡραία, γιατί εἶχες δυὸ σταλαγματίτσες στὰ μάτια σου ἀπ' τὸν οὐρανό· κ' ἔτσι παντοῦ τὸ διαλαλοῦσα.

Πῶς τὸ μικρούλι πρόσωπό σου κάτω ἀπὸ κύμα τῶν μαλλιῶ σου πολλοὺς θὰ κάμῃ νὰ πεθάνουν—γιατί, κορίτσι, σ' ἀγαποῦσα.

Τώρα δὲ σ' ἀγαπῶ καθόλου, ποῦ πάτησες τὰ δεκαοχτώ σου, καὶ λέω παντοῦ πῶς εἶσαι μόνο δεκάξη χρόνων αὐτὸ μπορῶ νὰ ξάμω μόνο.

Μὰ ὅλοι γελοῦν τότε με μένα, καὶ γὼ τοὺς λέω τὰ φταίει ὁ χρόνος, καὶ γὼ τοὺς λέω: τί σᾶς μέλει; αὐτὸ εἶναι δουλειὰ δικῆ της.

Κι' ὅλοι γελοῦν τότε με σένα, καὶ μέ, με παίρνουν οἱ θυμοὶ μου· μάλιστα λένε πῶς μᾶς κάνεις καὶ τὴν περήφανη ἀκόμη. "Α! δὲν ταιριάζει, δὲν ταιριάζει.

Τὰ χρόνια ναι ποῦ σ' ἀσκημίζουν κι' ἂν εἴμπορῆς κάμε κι' ἀλλιῶς ὅτι σὲ κάμουνε θὰ γίνῃς, ἢ πέθανε ἂν δὲν μπορῆς. Ἴσως μ' αὐτὸ καὶ ξανανιώσης.

Πρέπει, καλή μου, νὰ πεθάνῃς, τελείωσε! τί ὡραία θᾶσαι πάνω στὸ ἄσπρο σου κρεβάτι· τί ὡραία! δὲ θᾶσαι τότε δεκαπεντέμισι χρονῶ τότε... θὲ νὰ γελοῦμε τὸν καιρό.

Τότε καὶ γὼ θὰ λέω παντοῦ, πῶς θᾶσαι πάντα ἢ πιὸ ὡραία, ἔνεκ' ἀπὸ τίς δυὸ τίς στάλες τούρανου πῶχες μες στὰ μάτια ποῦ μᾶς κοιτάζουν ἀνοιχτά.

I. N. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

ΒΑΡΙΕΤΕ: Ἡ „Πρώτη Σεπτεμβρίου“, ἠθογραφία εἰς πράξεις τρεῖς, ὑπὸ Γεωργίου Κ. Πώπ.

Ἡ Πρώτη Σεπτεμβρίου εἶνε—τοῦλάχιστον ἦτο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν,—ἡ χαρακτηριστικώτερα ἀθηναϊκὴ ἡμέρα. Ἡ μανία τῶν Ἀθηναίων, καὶ αὐτῶν τῶν ιδιοκτητῶν ἀκόμη, νάλλᾶζον σπῆτι κάθε χρόνον, με τὴν ιδέαν νὰ ἐπιτύχουν τὸ καλλίτερον.—ἐπιδημία, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἀπὸ τινος εἰς ὕψους, διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νάναγνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν τῆς παροιμίας *κάθε πέρσον καὶ καλλίτερα*,—μετέβαλλε τὴν ὄψιν τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενικῆς μετοικεσίας κ' ἐπροκάλει μνῆρια ἐπεισόδια κωμικά, τὰ ὁποῖα ἠρέσκοντο νάντιγράφουν ἢ νὰ φαντάζονται οἱ χρονογράφοι τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν.

Εἶνε περίεργον, ὅτι ἕως τώρα δὲν εἶχε γραφῆ ἔργον κάπως φιλολογικώτερον, δηλαδὴ διαρκέστερον ἀπλοῦ χρονογραφίματος, με θέμα τὴν Πρώτην Σεπτεμβρίου, διὰ νὰ γελοῦν οἱ σύγχρονοι καὶ νὰ φωτίζονται οἱ μεταγενέστεροι καὶ μετὰ τὸ ποίημα ἐκεῖνο τοῦ Σουρῆ, τοῦ ὁποίου πολλοὶ θὰ ἐνθυμοῦνται τοὺς στίχους:

*Ἡ μάνα χάνει τὸ παιδί κ' ἡ κόρη τὸν πατέρα.
Καὶ μέσ' τὸ ἀνακάτωμα σκευῶν κ' ἐπίπλων ἄλλων,
Κατακαυλῆ ὁ τένηξερης καὶ βράκει τὸ καπάκι...*

δὲν ἔχομεν παρὰ τὴν τελευταίαν ἠθογραφικὴν φάρσιν τοῦ κ. Πώπ, τὴν ὁποῖαν ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ «Βαριετέ» ὁ θίασος τοῦ κ. Παντοπούλου, καὶ ἡ ὁποία ἐστέφθη ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας, ὥστε εἴμπορεῖ κανεὶς νὰ προεῖπῃ ἀσφαλῶς, ὅτι θὰ ζήσῃ.

Τὸ νέον ἔργον τοῦ κ. Πώπ εἶνε ἡ πρώτη γνησίως ἀθηναϊκὴ φάρσα, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐφρεστερά, ἢ ζωηροτέρα, ἢ εὐθυμοτέρα φάρσα, ἐξ ὧν ἔχει τὸ ἑλληνικὸν δραματολόγιον Ὁ κ. Πώπ τὴν ὀνομάζει *ἠθογραφίαν* πολὺ δικαίως ἄλλως τε, διότι ἔχει τὸ ἀπαραίτητον ἐκεῖνο τοπικὸν χρῶμα, ἀνευ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο ἀπλὴ καὶ ἀνωφελὴς μίμησις τῶν ξένων κωμωδιῶν. Ἡ «Πρώτη Σεπτεμβρίου» λοιπὸν ἔχει κάτι, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν μας συνείθισαν ἕως τώρα οἱ δραματικοὶ μας συγγραφεῖς: εἶνε ἔργον πρω-

τότυπον. Αὐτὸ μόνον θὰ ἤρκει διὰ νὰ τῆς χαρίσῃ ἀρκετὴν φιλολογικὴν ἄξιαν, καὶ σχετικὴν καὶ ἀπόλυτον· ἂν λάβωμεν δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἄλλα τῆς προτερήματα, τὴν ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν τοῦ διαλόγου προπάντων καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀπροόπτων κωμικῶν ἐπεισοδίων, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ «Πρώτη Σεπτεμβρίου», εἴτε κωμωδία, εἴτε φάρσα, εἴτε ἠθογραφία, εἶνε ὡραῖον ἔργον, πλήρες ζωῆς καὶ ἐνδιαφέροντος. Ἐγὼ, βλέπτε, τὴν λέγω φάρσα, καὶ ἐπιμένω, χωρὶς καμμίαν πρόθεσιν νὰ τὴν ὑποβιβάσω διότι ἠξεύρω καλά, ὅτι φάρσα πρωτότυπος, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν, καλογραμμὴν, εὐφυῆς καὶ δρασερά, δὲν εἶνε τόσον εὐκόλον πρᾶγμα, ἔχει δὲ ἀπείρως ἀνωτέραν ἀξίαν ἀπὸ οἰονδήποτε σοβαρώτερον τάχα ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἐστερημένον τῶν ἀναλόγων προτερημάτων. Εἶμαι βέβαιος μάλιστα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κ. Πώπ προτιμᾷ τὴν «Πρώτην Σεπτεμβρίου» ἀπὸ τοῦς «Ἐρασιτέχνες τῆς Ζωῆς», μολονότι τὸ ἔργον τοῦ αὐτοῦ εἶχε μεγαλητέρας ἀξιώσεις,—ἀλλὰ μόνον ἀξιώσεις.

Παρανεόθην εἰς τὴν πέμπτην παράστασιν τῆς «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Τὸ θέατρον ἦτο ἀσφυκτικῶς γεμάτον ἀπὸ κόσμον πάσης τάξεως, καὶ πάσης ἀναπτύξεως, καὶ παντὸς γούστου. Ἀλλὰ προχωροῦσης τῆς παραστάσεως, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, συνηνοῦντο, συναφύροντο, συναπετέλουν ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ξεκαρδισμένον ἀπὸ τὰ γέλια διαρκῶς καὶ χειροκροτοῦντα παραφόρως. Συνέβη μάλιστα καὶ ἐν ἐπεισοδίον: εἰς τὸ μέσον τῆς τρίτης πράξεως ἓνας νέος ἐλιποθύμησε καὶ τὸ θέατρον ἀνεστατάσθη. Μοῦ εἶπαν ὅτι ἐλιποθύμησεν ἀπὸ τὰ πολλὰ γέλια. Δὲν ἠξεύρω ἂν εἶνε ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ἐκείνην τὴν στιγμήν οὔτε κἂν ἐσκέφθην νὰ το ἀμφισβήτησω, διότι κ' ἐγὼ εἶχα κάμῃ τόσα γέλια καὶ ἠσθανόμην τόσῳ πολὺ τὴν ἐξάντλησιν, τὴν ἐκνεύρῃσιν τῆς ἰλαρότητος!.. Τῆς αὐτῆς γνώ-

μης ήτο και ή Ισχνή κυρία, ή όποία εκάθητο άριστερᾶ μου, και ό χονδρός κύριος ό όποιος ειχεν ένθροισθῆ δεξιᾶ μου. "Όλοι τó ίδιον έγελούσαμεν, κ' έδιασκεδάσαμεν, κ' έννοούσαμεν, και ήσθανόμεθα. Διότι τó έργον ήτο δι' όλους έπίσης άληθινόν και έξυπνον. Είχε τó κάτι εκείνο, τó όποιον ειςήρχετο κατ' ευθείαν εις τήν ψυχήν τού άθηναίου θεατού, οιοσδήποτε και άν ήτο, και εισερχόμενον, τόν εκαινε νά γελά, όπως εις άλλου ειδους έργον, έπίσης γνήσιον, θά τον εκαινε νά κλαίη.

Κατόπιν αυτών, μη περιμένετε νά σας διηγηθώ τήν υπόθεσιν τής «Πρώτης Σεπτεμβρίου». Δέν θά ήμπορούσα νά σας μεταδώσω τήν εύθυμίαν τού έργου, ούτε νά σας δώσω σαφή ιδέαν περί αυτου, παρά μόνον άν ειχα πολλές σελίδας εις τήν διάθεσίν μου. Διότι θά ήτο ανάγκη νά σας διηγηθώ όλας τας λεπτομερείας, και όλα τά επεισόδια, και όλα τά κωμικά άπρόοπτα, και όλα τά εδρήματα τού διαλόγου και τής πλοκής. Ό σκελετός δέν εινε σχεδόν τίποτε. Και ιδού, δια νά πεισθῆτε: Ό κ. Αντώνιος Γελέρμης έχει θυγατέρα έπίγαμον. Η οικογένεια μετοικει. Ο Γελέρμης δέν το κάμνει με «καλήν καρδιάν» άλλ' επιτέλους υποτάσσεται εις τήν θέλησιν τής συζύγου του και παρηγορείται με τήν ιδέαν ότι θά έγλύτωνεν από τόν Κώσταν, (ένα λιμοκοντόρον, ό όποιος κατοικει άπέναντι, «μες τή μήτην του» και τόν όποιον αγαπά ή κόρη του, αλλά δέν έννοει νά τής τόν δώση.) Αλλά και ό Κώστας μετοικει τήν Ιην Σεπτεμβρίου, και ακριβώς εις τó μεσαίον πάτωμα τής νέας οικίας, τήν όποίαν πιάνει ή οικογένεια Γελέρμη. Κάποιος Φαγκρής, έννοικος τής οικίας αυτής, τήν παραμονήν ακριβώς τής μετοικεσίας, αποκτᾶ υιόν, και παρακαλει τήν οικογένειαν Γελέρμη νά συνοικήσουν επί όλίγας ήμέρας. διότι εινε αδύνατον νά μετακομισθῆ ή λεχώ. Και ούτω εις τó καινούργιο σπίτι συμφύρονται αι δύο οικογένειαι. Η μία έχει τó μωρόν, τó όποιον κλαίει διαρκώς, και τó μωρόν έχει τήν παραμάναν του, ή όποία έτυχε νά εινε ή παλαιά έρωμένη τó θύμα τού κ. Γελέρμη... Αναγνώρισις, εκβιασμός προς αποζημίωσιν και αίτησις συνεντεύξεως, τó μεσονύκτιον, εις τήν κοινήν τραπεζαρίαν. Αλλ' εις τó ίδιον μέρος και τήν ίδίαν ώραν, ή κόρη τού Γελέρμη έχει συνέντευξιν με τόν Κώσταν της. Τα δύο ζεύγη συνέρχονται, και εις τó σκότος συμβαίνον τά συνήθη άπρόοπτα τών νυκτερινών συνεντεύξεων, αι παρεξηγήσεις, αι λιποθυμιαί, αι εκ-

πλήξεις, έως ότου... ανάπτεται τó φώς και αποκαλύπτονται τά πάντα. Ό Κώστας πειθει τόν Γελέρμη νά του δώση τήν θυγατέρα του, άπειλών αυτών ότι θά προδώση τας σχέσεις του με τήν παραμάναν, και ό Γελέρμης, μετά τóσα βάσανα, αποφασίζει τέλος νά μετοικήσῃ εις... τήν ιδιόκτητον οικίαν του, ή όποία κατá καλήν τύχην ειχε μείνη ξένοικη.

Βλέπετε, ότι δέν σας λέγω τίποτε; Όχι, αυτή ή συντομωτάτη υπόθεσις, αυτός ό γυμνός και άμορφος και τειριμμένος ίσως σκελετός, δέν αποτελεί τó έργον. Φαντασθῆτε όμως, μίαν σκηνήν άνω-κάτω, φύρδην-μύγδην από τά μετακομιζόμενα έπιπλα, ως περιβάλλον φαντασθῆτε όλους αυτούς τούς ανθρώπους έξω-φρενών, από τούς κόπους, τας φροντίδας και τας ένοχλήσεις τής μετακομίσεως φαντασθῆτε άκόμη όλόκληρον τήν πόλιν εις παρομοίαν αναστάτωσιν, τó μεγαλύτερον αυτό περιβάλλον, ή εικών τού όποίου προβάλλει πολλάκις και εις τήν σκηνήν, τότε ως θόρυβος έξωθεν, τότε ως παρεξηγήσεις, τότε ως άπρόοπτος άνωμαλία. Η τραπεζαρία εκείνη έχει μίαν δουλάπαν εις τήν μέσην, μίαν κούνιαν εις τήν άκρην, και ένα πιάνο άνοικτόν, τó όποιον κτυπᾶ ό Γελέρμης, παραπαίων εις τó σκότος, κατá τήν νυκτερινήν συνέντευξιν. Αλλά τó πρωί, αντί τσαγιού, πίνει με γάλα τó γλυκάνισον τού μωρού... Αργότερα, θέλων νά πλυθῆ, πλύνεται με... ζαχαρόνερον, και τά μουστάκια του γίνονται ως είδος φρουγκλασέ, κατá τήν φράσιν του, αναγκάζεται νά ξαναπλυθῆ, και τóσον πολύ, ώστε ή γυναίκα του τού φωνάζει «φθάνει πιά!» Και εκείνος: «Μά έπλυνες ποτέ σου καραμέλα;» — Όταν θέλη νά φορέσῃ τήν ρόμπαν του, δια νάναπαυθῆ όλίγον εις τόν καναπέν, εινε αδύνατον νά τήν σηκώσῃ από τó βάρος και ευρίσκει τις τσέπες της παραγεμισμένες με μαχαιροπήρουνα και με μύλους τού καφέ. Έξαπλόνεται και κλείει τά μάτια του, αλλά μετ' όλίγον τó κουδοῦνι τής πόρτας... κτυπᾶ από μέσα του. «Τό κατάπια!...» φωνάζει έντρομος άλλ' ήτο ένα ξυπνητήρι, τó όποιον ειχε μείνει εις τήν τσέπην τής ρόμπας... Στέλλουν νά φωνάξουν δια τήν λεχώ τόν αντικρινόν ιατρόν, και άπροόπτως έρχεται κτηνίατρος, διότι ή μετοικεσία τούς μετέθεσεν έναλλάξ... Στέλλουν νά πάρουν αιδέρα, αλλά έρχεται ρεισινάτο, διότι τó γωνιαίον φαρμακείον ειχε μεταβληθῆ εις μπακάλιο...

Έτσι κάτι γίνεται ίσως... Αλλά κινδυνεύω νά σας διηγηθώ όλην τήν φάρσαν, έξ αρχής

μέχρι τέλους, — διότι και ποία σκηνή της δέν εινε τóσον άστεία; — και ό χώρος με αναγκάζει νά σταματήσω. Δια τόν ίδιον λόγον δέν θά σας δώσω κανέν δείγμα τής άβιάστου, τής σπινθηροβόλου, τής όλως παπικῆς ευφυνίας τού διαλόγου, με τά τóσα λογοπαίγνια, τά πολλάκις λεπτότατα.

Υποθέτω, ότι έχει και τά ελαττώματά του τó έργον. Αλλά συνήθως όμιλούμεν περι ελαττωμάτων, όταν τó έργον αποτύχη ή μισοεπιτύχη.

Η πλήρης όμως, ή θριαμβευτική αυτή επιτυχία τής «Πρώτης Σεπτεμβρίου» εκμηδενίζει, εξαφανίζει όλα τά ελαττώματα, και αποδεικνύει ακριβώς ότι αυτά εινε έπουσιώδη και άνάξια λόγου.

Όσον δια τήν υπόκρισιν, πρέπει νά ειπωμεν ότι ήτο χονδροειδής και άτελεστάτη. Έργον όλιγώτερον δυνατόν, δέν θά ήμπορούσε νά σταθῆ με ττοιούτους ήθοποιούς. Έξαιρούμεν τόν Παντόπουλον, άμμεπτον ως πάντοτε.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Αλλαγή Φρουράς εις τά Ανάκτορα Αθηνών.

Φωτογραφία X. Δαλλαπόρτα.

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

ΥΠΑΡΧΟΥΝ άνθρωποι εις τους οποίους ανήκει δλόκληρος ώρα του έτους, χωρίς να ανήκη εις τους άλλους. Διελύθη ή Βουλή. Κάμετε τόπον εις όσους έκυριεύθησαν μέχρι του τελευταίου αιμοσφαιρίου των από το γεγονός αυτό. Έρχεται ο διαδηλωτής. Ο μαγκουροφόρος. Ο υποψήφιος. Ο Ρωμηός δια τον όποιον ή Έλλάς ή μέσα και ή έξω συνεπτόχη από γιγαντώδη γροθιάν και έχυθη έντός μιας κάλπης. Έρχονται όλοι υπό το τραχύν καπνόφως ενός βεγγαλικού πυρσού. Έως τας 17 Νοεμβρίου είνε οι κυρίαρχοι της ζωής. Την εποχήν αυτήν ήμεις οι άλλοι αναπνέομεν καταγρηστικώς, και είμεθα τόσοσ οικείοι πρός το περιβάλλον όσον είνε ο αποβιβαζόμενος εις άνεξερευνητον άκόμη Άφρικανικήν άκτήν.

ΕΝΩ ο Ζολά ήτο πτώμα και έβυθίζετο εις την γήν, διά παντός έξοφλήσας με την Πάλην, έπωλείτο εις τους Παρισινούς δρόμους μία από τας χονδροειδεστερας γελοιογραφίας του και αι έχθρικοί του έφημερίδες του έγραφον ως επιτάφιον ύβρεις καπηλείου. Αυτό το όποιον λέγεται ίσως ζωή μετά θάνατον, το αναφέρω δια να κάμω μίαν σύγκρισιν. Ένας από τους άφανείς, αλλά και από άληθινούς έπτανησίους λογίους της Έλλάδος έσχισε τα χειρόγραφα του, έγεινε δυστυχής και απέθανεν εις το τέλος από μαρασμόν, διότι κάποια άθηναϊκή έφημερίς είχε κάμει ένα ειρωνικόν ύπαινιγμόν δια τους στίχους του.

Ω άβυσσώδης διαφορά των φιλολογικών κοινωνιών!

Ο μαρκήσιος Δε Κάμπολη ο όποιος είχε την ύπομονήν να γράψη και να εκδώση πρό δλίγου «Γενικήν Ιστορίαν των λούστρων» δέν ήτο δυστυχώς καλά πληροφορημένος εις το κεφάλαιον του καθαρισμού των έλληνικών ύποδημάτων. Περί των λούστρων της Έλλάδος γράφει ότι είνε Κρήτες και Πέρσαι. Είνε βέβαιοι ότι οι Κρήτες έχουν άλλας άσχολίας, πολύ ξένας πρός τα παπούτσια μας, οι δέ Πέρσαι των όποιων ή αίματηρά φεσοστοιχία παρατάσσετο άλλοτε εις τον κύκλον του πεζοδρο-

μίου της Όμοιοίας, έπαδον πανωλεθρίαν, άξίαν της άρχαίας πολεμικής μας ιστορίας, από τους σπαργώντας εις εργατικόν πνεύμα Γορτυνίους. Η ένημερότης λοιπόν του μαρκησιού Δε Κάμπολη εις το ζήτημα, υπενθυμίζει την εικόνα της γαλλικής εκείνης έφημερίδος ή όποία κατά τον έλληνοτουρκικόν πόλεμον παρίστανε ένα Έλληνα συνταγματάρχην με φουστειάλλαν.

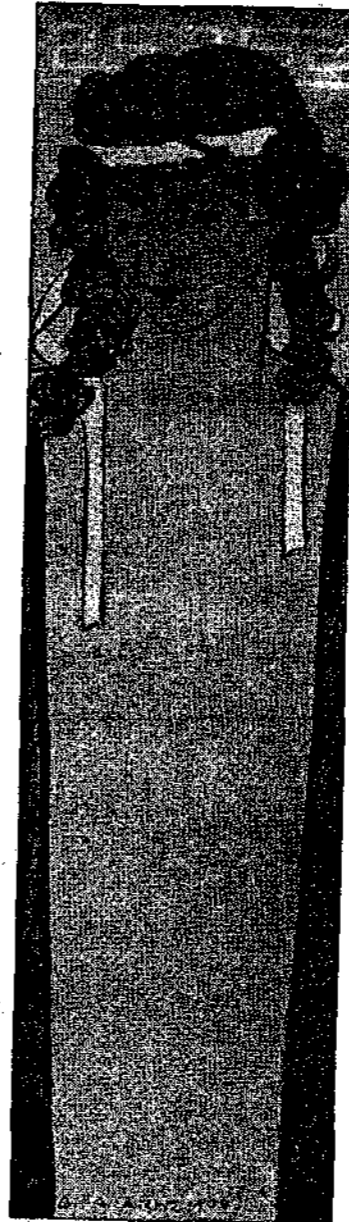
ΑΙ Άθήναι θά έχουν τον χειμώνα γαλλικών μελοδραματικών θιάσων πρώτης γραμμής. Τοιοϋτον πράγμα έχει να εμφανισθή εις τας Άθήνας από 11 έτών, καθως ένθυμούνται οι γεροντότεροι. Το ένδεκαετές κενόν συνεπληρώθη με όλα τα νανάγια των Ιταλικών θεατρικών σανίδων, τα όποία υπέστημεν ως άληθείς όπαδοι του Έδαγγελίου. Και αι μαρτυρούσαι κατ' αυτόν τον τρόπον θεατρικά Άθήναι δέν είχαν έντός 11 έτών τον ήρωισμόν να σφουρίξουν ούτε μίαν φοράν τον Ιταλόν φωνακλάν ο όποιος τους έσφαζεν. Άνθρωποι τόσοσ δειλοί είνε τάχα άξιοι ενός καλού θιάσου;

ΕΠΙ τή ευκαιρία, πρέπει να παραδοθή εις την αιωνιότητα και μία λεπτομέρεια. Ο μακαρίτης έλληνικός μελοδραματικός θιάσος, καθ' όλον το διάστημα του ταλαιπώρου βίου του, έλαβε δύο δωρεάς. Η μία ήτο δωρεά 100 δραχμών. Η άλλη ήτο... ένας τενεκές πετρελαίου, άποσταλέντος από άγνωστον όμογενή δια τας πρώτας ανάγκας του φωτισμού των δοκιμών. Ο θιάσος έξώδευσεν όλον το πετρέλαιον εις φώς και δέν εκράτησεν ούτε 50 δράμα δια να κάψη τας μεταφράσεις του.

ΟΤΑΝ έδημοσιεύθη ή λεπτομέρεια ότι εύρέθη ένα πεύκον το όποιον άνέκοψε την όρμην του ανατραπέντος αυτοκινήτου του Διαδόχου, κάποιος ξένος δημοσιογράφος έσπευσεν εις το τηλεγραφείον. Και μετά την είδησιν του δυστηγήματος, έτηλεγράφησε μίαν άλλην σπουδαιότεραν, την εξής. «Εις την Έλλάδα εύρέθη ένα πεύκον.»

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

Σχέδια διακοσμητικά

Δ. Γαλάνη

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΚΛΕΟΝΙΚΗΣ ΑΣΠΡΙΩΤΟΥ

Την Πέμπτην, 3 Οκτωβρίου, ανοίγει εις τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων» Ἐκθεσις τῶν ἔργων τῆς Ἑλληνίδος ζωγράφου Κλεονίκης Ἀσπριώτου.

Τὴν Ἐκθεσιν τῆς Δ^ος Ἀσπριώτου ἀπαρτίζουν περὶ τὰ εἴκοσιν ἔργα: ἔλαιο-γραφίαι, παστέλ, μικρογραφίαι, πρὸς δὲ διάφορα σχέδια.

Ἡ Ἐκθεσις θὰ διαρκέσῃ 15 ἡμέρας.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΖΟΛΑ.—Ἀπέθανεν ἐν πλήρει ἀκμῇ πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος, 62 μόλις ἔτων, ὁ Αἰμίλιος Ζολά. Εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογοίαν ὁ Ζολά θὰ μείνῃ μίᾳ ἀπὸ τὰς ἰσχυρότερας φυσιογνωμίας. ἤρρισε τὸ στάδιον τοῦ 19 ἔτων μὲ τὰ «Παραμύθια πρὸς τὴν Νινὸν» καὶ γοήτῳς ἢ φήμῃ ἔφερε παντοῦ τὸ ὄνομά του. Ἡ περιγραφικὴ δύναμις, ἡ ὁποία εἰς ὅλα του τὰ ἔργα, παρασέρει καὶ μεθύσκει, εἶναι σπανία, ἀριστο-τεχνική. Εἰς τὸν πρῶτον αὐτῶν τόμον τοῦ λέγει ἐν εἰδει προγράμματος: «θέλω νὰ ἐπιδειξῶ τὴν ἀνθρω-πότητα ἐπάνω εἰς μιαν σελίδα λευκῆν, ὅλα τὰ ὄντα, ὅλα τὰ πράγματα· τὸ ἔργον μου νὰ ἴηαι ἡ ἀνθρω-πίνη κηβὸς.» Ἡ σειρά τῶν μυθιστορημάτων του τῶν *Ρουγκόν-Μακάρ* εἶναι ἡ ἐπιτέλεις τοῦ προγράμ-ματός του, μερικεμένη ἴσως, ἀλλὰ πλήρης εἰς τὸ πλαίσιον τὸ ὁποῖον ἐξέλεξε. Ἡ κοινωνικὴ αὕτη με-λέτη τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, μολονότι ὁ συγγρα-φεὺς ἀφισπρόει πλείστον μέρος εἰς ἐλαχίστας λεπτομε-ρειάς τῆς πραγματικότητος, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅμως ἀναδίδεται εἰς πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων του πλήρης ἡ καθολικὴ ἰδέα, μολονότι ζοῦν καὶ κινουῦνται τὰ πρό-σωπά του εἰς περιβάλλον ταπεινῶν παθῶν τῆς σαρκός, τῆς ὕλης τῆς κτηνώδους, φωτίζεται ἐν τούτοις τὸ ἔργον του ἀπὸ ἑνα ὠραῖον καὶ μελιχρὸν φῶς, τὸ ὁποῖον διαφαίνεται πολλακῶς ἀλλὰ καὶ ἐξαφανίζεται συχνά ὑπὸ τὴν πυκνὴν καὶ ἀσφυκτικὴν ἀτμοσφαιρὰν ἢ ὁποῖα πνίγει μερικά ἔργα του ὅπως τὸ *Assommoir*, ἐν μέρει τὴν Γῆν καὶ ἄλλα. Ἐάν ἐξαίρεσωμεν μερικά ἐξ αὐτῶν, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ζολά προκαλοῦν τὸν οἶκτον, κινουῦν τὴν συμπάθειαν καὶ ἀνυπόμονον εἰς περαιοπὴν τέχνης. Τὰ πρόσωπά του πάσχουν, αἰσθά-νονται τὰς φρικιάσεις τῆς ἡδονῆς, εἶναι σκλάβοι τῶν ὁρμῶν. Ὅλον αὐτὸ τὸ συμπλέγμα ἀνθρώπων, πραγμάτων, παθῶν, ἀποτελοῦν τὴν τεχνουργίαν τοῦ Ζολά, ἡ ὁποία, ὅσον θαυμά καὶ ἐν φαίνονται τὰ χρώματα τὰ χυμένα ἐπάνω εἰς τὴν ὀθόνην. ἀναδεικνύει τὴν εἰκόνα, τὸ ἔρ-γον, καθαρὸν καὶ διαγνῆς, κούραστικὸν ἴσως κάποτε, ἰσχυρὸν ὅμως καὶ μέγα καὶ ποιητικόν. Ἐνέχει τὴν ποιήσιν τῆς ζωῆς, μεγάλης καὶ ἐπιβλητικῆς. Ἡ εὐ-τέλεια τὴν ὁποίαν παντοῦ ζωγραφίζει, εἶναι ὁ κ-

σός, ποὺ περιβάλλει τὸν κορμὸν τοῦ μεγάλου δένδρου τῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον ἀν καὶ σβυσμένον μέσα εἰς τοὺς ἀτμούς τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας καὶ ἀδλιότη-τος ὅπως εἰς τὸ *Germania*, τῆς τυφλῆς πίστεως ὅπως εἰς τὴν *Λουδοὴν*, τῆς γυμνῆς καὶ ἀνοθεύτου κτηνώ-δους ζωῆς ὅπως εἰς τὴν Γῆν, κυριαρχεῖ κραταῖον καὶ ὠραῖον.

Ὁ Ζολά ἔγραφεν ἐπίσης φιλολογικᾶς καὶ θεατρι-κᾶς μελέτας, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρός. Κατὰ τοῦ Ζολά καὶ αὐτοὶ οἱ θερμότεροι ὑπερασπισταὶ καὶ ὁπαδοὶ τοῦ ἔργου πολλὰκις καὶ ἀπεκήρυξαν τὸν μέγαν διδάσκαλον.

Προσεχώρς θὰ γράφῃ ἐκτενῆ μελέτην ἐπὶ τῶν ἔρ-γων του καὶ τῆς ἐποχῆς του ὁ κ. Εὐσεβοπόπουλος.

ΛΕΝΑΟΥ.—Τὴν 10/23 Αὐγούστου ἐωρτάσθη ἡ ἑκατοστὴ ἐπετηρὶς τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου Αὐστριακοῦ ποιητοῦ Λενάου. Εἰς τὰ ἔργα του εἶνε χυμῆν ὅλη ἡ θλίψις, ἡ ὁποία κωκίζει τὴν ψυχὴν του. «Ὁ,τι, ἔγραψα εἶνε αὐτὴ ἡ ζωὴ μου, δλοκλή-ρη» λέγει ὁ ἴδιος. Καθ' ὅλον του τὸν βίον εἶχε νὰ παλαίῃ πρὸς τὴν δυστυχίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ποιή-σις του εἶνε ἐν ὄνειρον ἢ ἑνα κλάμα παντοτεινόν. Πνεῦμα ἀνήσυχον, εἰς διαρκῆ ἀναζήτησιν τοῦ Ἱδαν-κοῦ, χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθῇ κάπου νὰ σταματήσῃ. Σπουδάζει τὴν φιλοσοφίαν τὴν νομικὴν. ἔπειτα τὴν ἱατρικὴν καὶ πάντοτε τρέπεται εἰς σπουδὰς νέας. Ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἐπι-στρέφει, νοσταλγῶν πάντοτε δι' ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐξῆτι περᾶν τοῦ ὠκεανου.

Ἐφερε μέσα του τὸ σπέρμα τῆς δυστυχίας, ποὺ τοῦ εἶχαν κληροδοτήσει οἱ γονεῖς του, οἱ ὁποῖοι νυμφου-θέντες ἐξ ἔρωτος δὲν ἐγνώρισαν ὅμως ποτὲ τῆς ἐτυ-χίης τοῦ χαμόγελο. Ἀτυχῆς εἰς τὸν πρῶτον του ἔρωτα, ὁ Λενάου κατείχτο ἔκτοτε ἀπὸ βαθυτάτην μελαγχο-λίαν, ἣτις ἀναφαίνεται παντοῦ εἰς τὰ ποιήματά του. Οἱ κατόπιν ἔρωτές του δὲν ἤρρασαν νὰ ἐπουλώσουν τὴν πληγὴν ἐκείνην. Ἡ ζωὴ του αὐτῆ ἡ αἰωνίως ἀνήσυχος, ἡ διαρκῶς πάσχουσα, ἡ κυμαινομένη μεταξὺ τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ ἔρωτος, ἀραξεν ἐπὶ τέλους, φεῦ! εὐθὺς μετὰ τοὺς ἀρραβῶνας του με τὴν ἐκλε-κτικὴν του εἰς τὸ λιμάνι τῆς παραφροσύνης. Καὶ μετὰ ἐξ ἔτη ἀπέθανε τὸ 1859.

Ἡ ποιήσιν του ἐμφυχνόνεται ἀπὸ αἰσθημα βαθύ καὶ συγκινεῖ. Τίποτε περιττὸν εἰς τὴν τέχνην του, ὅπου ἡ ἀλήθεια εἶνε ὁ δεσμὸς τῆς συγγενείας ὁ ἐνώνων τῶν ποιητῶν με τὴν φύσιν. Παντοῦ εἰς τὰ ἔργα του κυριαρχεῖ ὁ πόνος.

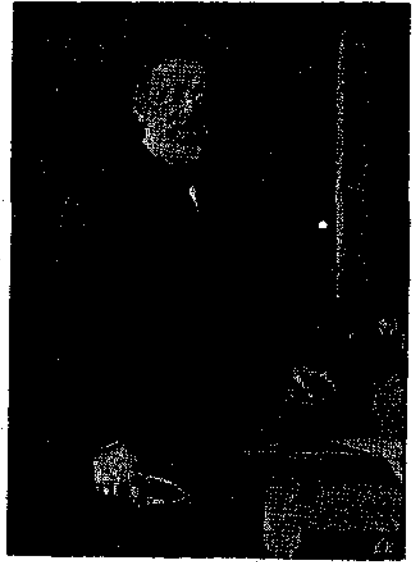
Τὸ ποίημά του «Τραγοῦδι τῶν Καλαμιῶν» εἶνε ἀλη-θινὸν ἀριστοτέχνημα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤῶΝ ΚΑΛΑΜΙῶΝ

Στὸ ἀπόκρυφον τοῦ δάσους μονοπάτι, πάνω στὴν ἕρημη ὄχθη τὸν τὴν καλαμοφροντιμένη, ἔχο-μαι τὸ βράδι ἀγάλη ἀγάλη, καλὴ μου, καὶ σένα συλλογίζομαι. Καὶ σοσ κατεβαίνει τὸ σκοτάδι στὰ χαμόκλαδα πάνω, βοῆζον γεμάτα ἀπὸ μυ-στήριον τὰ καλάμια, ἀκούω παράνοια καὶ κρυ-φομυλήματα, καὶ κλαῖω, κλαῖω. Μοῦ φαίνεται πως ἡ ἡχώ τῶν τραγοῦδιῶν σου περᾶ γύρω

μου σὰν φύσημα ἑλαφρὸ καὶ οἱ γλυκύτατοι τό-νοι τῆς φωνῆς σου βαθεῖα μέσα στὴ λίμνη σβύ-νονται.

Στὴ λίμνη ἄπάνω, ποῦ ἀτάραχη κοιμᾶται, ἀπλώνεται ἡ γλυκεῖα τοῦ φεγγαριοῦ λίμνη καὶ πλέκει τὰ χλωμά της τριαντάφυλλα με τὸ πρά-σινο στεφανὶ τῶν καλαμιῶν. Πέρα ἐκεῖ, στὸ λόφο κάτω, γυροῦν ἑλάφια καὶ πάνω στὴ νύχτα σηκώνουν τὰ μάτια τους. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κινουῦν-ται τὰ πουλιὰ σὸν ἔννο τους στὰ καλάμια μέσα τὰ πικνά. Τὰ μάτια μου, γεμάτα δάκρυα χαμη-λώνουν. Καὶ βαθεῖα μέσο τὴν ψυχῆ μου, σὰν ἕρημη νυχτερινὴ προσευχή, περνοῦν ἡ γλυκεῖες σκέψεις μου ποῦ σὲ σένα πετοῦν.

Ροδόλφος Βόρχερ.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

ΟΔΙΑΣΗΜΟΣ κριτικὸς Ρίττερ, τοῦ ὁποῖου ἑδημο-σιύσαμεν ἤδη ὠραιοτάτην καὶ πλήρη παρατηρη-τικότητος μελέτην περὶ Γύτῃ, γράφει ἤδη δλοκλήρον τόμον περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ζωγράφου. Εἰς τὸν διενδυντήν τοῦ Νέου Ἀστεως ὁ Ἑλβετὸς τεχνοκρίτης ἔλεγε τε-λευταίως, πρῶτον τὴν ἀδιαφορίαν τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύο-μεν πρὸς ἀπόκτησιν ἔργων τοῦ Γύτῃ διὰ τὴν σχημα-τιζομένην ἑλληνικὴν Πανακοθήκην.

— Ἐάν οἰονδήποτε ἄλλο ἔθνος κατεῖχε τὸν Γύτῃν, θὰ εἶχε πράξει δι' αὐτὸν ὅ,τι διὰ μέγαν νικητήν. Εἶναι ἀληθῶς ὀδυνηρὸν δι' ὅσους λατρεύουν τὴν Ἑλλάδα σας, ὅτι τόσον ὀλίγην προσοχὴν δίδετε εἰς τὸν καλλιτέχνην, ὅστις λόγῳ σχεδίου ἑνα ἔχει μόνον ἐφάμιλλον εἰς τὸν αἶωνα, τὸν Γάλλον Ἐγγε, λόγῳ ἐμπνεύσεως φθάνει τοὺς καλλιτέρους ζωγράφους καὶ ἐκ τῆς τέχνης του ἀπορρέουν ζωγράφοι, ὡς ὁ Φράντζ Στοκ καὶ λόγῳ χαρακτήρος ὑπῆρξεν ἀληθῆς ἥρωσ εὐγενείας λεπτότητος καὶ μετροπροσούτης.

Ἄν εἰς τὸ Μόναχον δὲν τὸν ἐνόησαν πρὸ τοῦ θα-νάτου του καὶ προλαθοῦν τώρα νὰ ἐξαγιοθοῦν, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, διὰ τὴν ὁποίαν τόσον πλησίον εὐρίσκετο, ἔπραξε νὰ εἶνε ὑπερήφανος διὰ τοιοῦτον καλλιτέχνην. Ἴσως ἡμεῖς τὰ ἐξηγνόμενα δυσμικά ἔθνη δὲν ἴτο δυνατόν νὰ παραγάγωμεν πλέον καλλιτέχνην τοιαύτης δυναμείας. Ἰδέτε τί κἀμεν ἡ Ρουμανία διὰ τὸν Γρη-γορόσκον της.

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΑ δύο ὑποδείγματα διακο-σμίσεως τοίχων. Θυροφύλλων κλπ. τοῦ κ. Δ. Γαλάνη μᾶς παρέδωκεν ὁ καλλιτέχνης πρὸ πολλοῦ. Ἡδὴ κα-ταρτίσαντες συλλογὴν τοιαύτων ὑποδειγμάτων θὰ δη-μοσιεύομεν κατὰ διαλείμματα εἰς τὰ «Παναθηναία» πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τῆς δημιουργίας βιο-τεχνίας ἐθνικῆς. Τὰ δύο σχέδια τοῦ κ. Γαλάνη ἔχουν χάριν καὶ κάποιαν πρωτοτυπίαν εἰς τὴν εὐρείαν, δυ-νάμενα ν' ἀποτελέσουν ὠραῖον κόσμημα αἰθούσης.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τὴν 16 Αὐγούστου ἐτετέλεθησαν ἐν Πετροῦπόλει οἱ γάμοι τοῦ πρίγκηπος Νικολάου μετὰ τῆς Μεγάλης Δουκίσης Ἑλένης Βλαδιμηρόβνας ἐν ἀμνητέῳ πλου-τῳ καὶ ἀπεριγρῆπτῳ λαμπρότητι.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης τῆς Μόσχας προσέφερεν εἰς τοὺς νεονύμφους τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἐκ μιλ-του, κοσμημένην διὰ πολυτίμων λίθων.

Ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐψάλη ἐπὶ τῇ στέφει δοξολογία.

Ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ «Γερμανικοῦ Θεάτρου» ἐν Βερολίνῳ ἐδόθη τελευταίως ἡ τριακοσοστὴ παράστα-σις τῶν «Υφαντῶν» τοῦ Χάουπτμαν.

Ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου ἤρρασαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἐγκατάστασιν ἠλεκτρικοῦ φωτισμοῦ εἰς τὰς κυριώτε-ρας ὁδοὺς τῆς πρωτεύουσας. Ἐντὸς ἑξ μηνῶν αἱ ἐρ-γασίαι τελειοῦνται.

Πλοῦσιος Γάλλος προσφέρει τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν πρὸς ἀνάγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν γνωστὸν ἥρωα τῶν «Ἀθῶλων» τοῦ Οὐγκὸ Γιάνην Ἀγιάννην.

Πρὸ ἡμερῶν ἔγειναν ὑπὸ τῆς διλογίας τῶν νοσο-κόμων γυμνάσια τῶν χειρουργείων ἐν ὄρα ἐστρα-τείας κατὰ νέον σύστημα. ἐφαρμοζόμενον ἐν Γερμα-νίᾳ. Κατ' αὐτὸ ὅλα τὰ ὄχηματά του στρατοῦ μεταβάλ-λονται εἰς τραυματιοφῶρα, ὅπου τοποθετοῦνται προ-χειρίως οἱ τραυματια ὑπὸ ὁπλιτῶν ἀνηκόντων εἰς ὅλα τὰ σώματα τοῦ στρατοῦ καὶ ἐχόντων στοιχειώδεις γνώσεις περὶ τῶν τραυμάτων. Τὰ γυμνάσια ἔγειναν παραὶ τὸ μημεῖον τοῦ Φιλοπάππου καὶ διεξήχθησαν με τᾶξιν καὶ ταχύτητι.

Εἰς Ερέρτριαν, γενομένων ἀνασκαφῶν, ἀνευρέθη-σαν τάφοι περιέχοντες χρυσὰ κοσμήματα μεγάλης ἀξίας, λίχνοι πολυτελέστατοι καὶ ἄλλα.

Ἐντὸς τοῦ Ὀκτωβρίου ἀνοίγουν αἱ δύο καλλιτεχ-νικαὶ Ἐκθέσεις τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ζαπερίου.

Μὲ ὠραίαν συλλογὴν ἔργων του παρουσιάζεται καὶ εἰς τὰς δύο ὁ κ. Ἀλέξανδρος Δημητρίου. Αἱ εἰκόνας του ἤδη προσεῖκνυσαν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πατησίων ἐργαστήριον τοῦ πληθῶν ἐπισκεπτῶν.

Ἐκ Λευκάδος ἀγγέλλεται ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς πρὸς ἀνάγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὸν Ἀριστοτέλη Βα-λαορίτην.

Εἰς τὸ Ἐλεσφόρ, ἐν Δανία, συνέστη ἐπιτροπὴ πρὸς ἀνάγερσιν ἀνδριάντος τοῦ Σαίξτηρ.

Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ Λέοντος τῆς Χαίρωνας. Τὰ σωζόμενα τεμάχια εἶναι ἡ κεφαλή, ἡ χεῖρ, οἱ πρόσθιοι πόδες καὶ ὁ κορμὸς. Τὸ βάθος δὲ ἔχη ὕψος ἢ μέτρον, ὅποσον ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο καὶ τὸ ἀρχικὸν ὕψος.

Παρελείψαμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ εἰς τὸ προτελευταῖον τεύχος σελ. 271 δημοσιευθεῖσα μετάφρασις «Τὸ Νεκροταφεῖον τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Τιγκράν Γεργάτ, εἶναι ἀπόσπασμα τῆς ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον μελέτης τοῦ Ἀρμενίου λογίου.

Καθυστερήσαμεν, δημοσιεύομεν σήμερον τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονος τῆς Γερμανίας Ροδόλφου Βίρχοφ, περὶ τοῦ ὁποῦ ἐγραψεν εἰς τὸ τελευταῖον τεύχος τῶν «Παναθηναίων» ὁ κ. Π. Ἀποστολίδης περιεκτικωτάτην μελέτην.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἐξεδόθησαν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σβορώνου διευθυνομένου «Διεθνούς Περιοδικοῦ τῆς Νομισματικῆς Ἀρχαιολογίας» συγχρόνως τὰ δύο πρῶτα τριμηνιαία τεύχη τοῦ ἔτους 192 περιέχοντα τὰς ἐξῆς 12 μελέτας.

- 1) Α. Βαλβίν Τα χρυσοῦ νομίσματα τῆς Λαμψίκου μετὰ τῶν φωτοτυπικῶν πινάκων (ἀγγλισί).
- 2) G. F. Hill, Περὶ τοῦ μετὰ ἱερογλυφικῶν γραμμάτων χρυσοῦ δοκιμίου νομίσματος (ἀγγλισί).
- 3) Ι. Σβορώνου, Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος (ἀγγλισί).
- 4) Ι. Σβορώνου, Φειδῶνιον τὸ Θιβρώνιον νόμισμα (ἑλληνισί) μετὰ ἐξ εἰκόνων.
- 5) Α. Dieudonné, Νομίσματα τῆς Πτολεμαίδος Λεβέδου (γαλλισί) μετὰ ἐνός φωτοτυπικοῦ πίνακος.
- 6) Ι. Σβορώνου, Νομίσματα κοπέντα ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων ἐν Πτολεμαίδι, Λεβέδῳ, Αἴψῳ καὶ Ἀβδηροῖς (ἑλληνισί) μετὰ εἰκόνων καὶ πίνακος.
- 7) G. Dattari, Περὶ τῶν σχέσεων τῶν ῥωμαϊκῶν νομισμάτων πρὸς τὰ νομίσματα τῶν ῥωμαίων τῆς Αἰγύπτου (ἰταλίσί).
- 8) E. Dattari, Δεῦτερα ἀρχαίων νομισματοκοπειῶν κιβδηλῶν νομισμάτων ἐν Αλεξανδρείᾳ (γαλλισί).
- 9) Ι. Σβορώνου, Προϊόντα τοῦ ἐργαστηρίου τῶν κιβδηλοποιῶν τῆς Κάτω Θηβαίδος (ἑλληνισί).
- 10) J. Rouvier, Νομισματικῆ τῶν πόλεων τῆς Φοινίκης Σιδῶν μετὰ 4 φωτοτυπικῶν πινάκων (γαλλισί).
- 11) Ι. Σβορώνου, Καὶ πάλιν περὶ τοῦ Πίνακος τῆς Ναννίου (ἑλληνισί).
- 12) Κ. Κωνσταντινοῦλου Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τῶν θεμάτων καὶ ἐκκλησιῶν τῶν πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας (ἑλληνισί).
- 13) J. Dattari, Τὸ χρυσοῦν μεθ' ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν νόμισμα (ἀγγλισί).

Πρὸς δὲ Βιβλιογραφίαι τῶν νέων μεγάλων νομισματικῶν συγγραφῶν ὑπὸ E. Gabrici κτλ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙῶ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (1868-1890) (Ἀθήναι 1922).

THE LANGUAGE QUESTION IN GREECE three essays by I. N. Psichari and one by H. Pernot trans-

lated into English from the French by «Chiensis». (Calcutta 1902, printed at the Baptist Mission Press, price Rs 2).

Η ΡΗΓΑΙΝΑ ὑπὸ Σίμου Μενάρδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

Η ΚΑΕΨΥΡΑ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ Κ. Μαιτζέου Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΔΕΛΤΙΟΝ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμος ἕκτος. τεύχος εἰκοστὸν πρῶτον—Ἀύγουστος 1902. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ Δημητρίου Α. Γονατῆ θανόντος εἰς Κυδωνίας τῇ 13 Μαρτίου 1902. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΔΙΒΙΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, λόγος ἀναγνωσθεῖς τῇ 13 Ιανουαρίου 1902 ἐν τῇ αἴθουσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου παραλαμβάνοντος τὴν πρυτανείαν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1901-1902. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος κατὰ μετάφρασιν ὑπὸ Π. Καρολίδου Τόμος τρίτος. τεύχος τρίτον [Βιβλιοθήκη Μαρσλή ἀρ. τευχ. 179]. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

TABLES POUR LE TRACÉ DES COURBES par Th Wronecki. Constantinople. Α. D. Coromilas imprimeur éditeur 1902. [Ἐν Ἀθήναις βιβλιοπωλεῖον Π. Δ. Σακελλαρίου φρ. χρ. 12.50].

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΑΜΩΝΑ. Ἱστορικὴ καὶ γενεολογικὴ μελέτη τῆς οἰκογενείας Μαιμωνᾶ ὡτὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ μέχρι σήμερον (1248-1702) ὑπὸ Ἀντωνίου Μηλιαροῦ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

Η ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ κατ' ἐαυτὴν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφούσαντας ὑπὸ Χρ. Ἀνδρούτσου Πραγματεία βραβευθεῖσα ἐν τῷ Σουτσίῳ φιλοσοφικῷ διαγωνισμῷ. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΔΙΝΗΣ ὑπὸ Α. Γ. Καραγιαννίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ ὑπὸ Ἰωάννου Β. Πατισουράκου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΕΘΝΙΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ὑπὸ Κυπαρίσσου Στεφάνου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1902.

ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΩΝ ΝΕΥΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ὑπὸ Σ. Ζωγραφίδου (Ἀθήναι 1902 ἐκ τῶν καταστημάτων «Ἀκροπόλεως» σφ. 16ον σελ. 429 δρ. 2.50.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΕΡΟΣ Α' ὑπὸ Μ. Φύληνα Ἀθήναι 1902, τυπογραφεῖον τῆς ἐφημερίδος τὸ «Κράτος» σφ. 16ον σελ. 96 δρ. 3).

ΠΕΘΑΜΕΝΟΣ ΘΕΟΣ ἔπος εἰς μέρη δύο ὑπὸ Εὐαγγέλου Ε. Ἀτζαγυόλη-Βενιζέλου (Θῆβαι 1902 τυπογραφεῖον τῶν «Θηβῶν» Γ. Ροδῆ).

ΠΡΩΤΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΙ ΕἰΣ ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΑΙΦΝΗΤΙΔΕΣ ΑΣΘΕΝΗΣΑΝΤΑΣ ὑπὸ Θεοδώρου Χ. Φλωρᾶ (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων, σφ. 16ον σελ. 90 δρ. 0,40, Ἀθήναι 1902 τυπογραφεῖον «Ἐστία» Κ. Μάισερ καὶ Ν. Καργαδοῦρη).

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ὑπὸ Λέοντος Μελά, μέρος Γ' (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων, σφ. 16ον σελ. 76 δρ. 0,40, Ἀθήναι 1902 βασιλικὴ τυπογραφεῖα Παπαγεωργίου).